

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: ความหมายที่หลากหลายของพื้นที่ บนวาทกรรม “มรดก 14 ตุลา”

The 14 October Memorial: The Multifaceted Meanings of Space on “14 October Heritage” Discourse

เบญจวรรณ ทัศนลีลพร

Benjawan Thatsanaleelaporn

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002 ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Khon Kaen University, Khon Kaen, 40002, Thailand

หน้าตรงข้าม: ตึก ก.ต.ป.

(คณะกรรมการติดตาม

และประเมินผลการปฏิบัติ

ราชการ) ที่สี่แยกคอกวัว

ถนนราชดำเนิน ถูกผู้ชุมนุม

เผา ฐานเป็นที่ตั้งทางอำนาจ

ของพระราชมนต์ กิตติขจร

ที่มา: October Free

Thai, ประชาชนบุกเผา

ตึก ก.ต.ป., เข้าถึงเมื่อ

20 เมษายน 2562, เข้าถึง

ได้จาก [https://www.face](https://www.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878653380667/?type=3&theater)

[book.com/octoberfreet](https://www.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878653380667/?type=3&theater)

[hai/photos/a.19358783](https://www.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878653380667/?type=3&theater)

[23380700/19358786533](https://www.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878653380667/?type=3&theater)

[80667/?type=3&theater](https://www.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878653380667/?type=3&theater)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความหมายที่หลากหลายของพื้นที่บนวาทกรรม “มรดก 14 ตุลา” ของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา โดยใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาของ “งานสนาม” เป็นเครื่องมือ เพื่อ “อ่าน” ความหมายจากการศึกษาพื้นที่ทางกายภาพของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ร่วมกับพื้นที่ปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาผ่านความสัมพันธ์ระหว่างคน-กิจกรรม-ช่วงเวลา ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา มีความหมายเป็นพื้นที่รำลึกแห่งแรกที่ทำให้คุณค่ากับความสูญเสียจากการต่อสู้ของประชาชนในประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย อย่างไรก็ตามถึงแม้พื้นที่แห่งนี้จะมีชื่อเกี่ยวกับความหมายและมี “พิธีกรรม” หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นในวาระต่าง ๆ เพื่อช่วยดำรงความหมายตั้งต้นไว้ แต่การเปิดสถานที่แห่งนี้ให้เป็น “พื้นที่สาธารณะ” ได้ทำให้เกิดกระบวนการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” ในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้ความหมาย

แรกสร้างได้ขยับเคลื่อนออกไป เกิดความหมายที่แตกต่างภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแต่ละชุดที่เข้ามากระทำ ดังนั้นกรณีศึกษาครั้งนี้จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการเกิดขึ้นของความหมายหรือการให้คุณค่าต่อพื้นที่ที่มีได้ถูกตรึงอยู่กับที่ ไม่ได้ยึดติดกับขอบเขตที่แน่นอนตายตัว (deterritorialized culture) แต่เป็นไปในลักษณะเลื่อนไหล ถูกผลิตซ้ำ (reproduced) หรือถูกสร้างใหม่ (reinvented) ในหลากหลายรูปแบบ

คำสำคัญ: ความหมายของพื้นที่, พื้นที่ทางสังคม, พื้นที่สาธารณะ, การผลิตซ้ำ, วาทกรรม “มรดก 14 ตุลา”

Abstract

This article aims to explore the multi-faceted meanings of space of the 14 October memorial on “14 October Heritage” discourse. The research uses anthropological methods of “fieldwork” as a reading tool to examine the physical space of the 14 October memorial as well as the practicing space of 14 October Foundation through the relationships between people, activities and time. The study shows that the 14 October memorial is the first memorial place in Thailand that valued the loss of people who fought for democracy. Initially, the memorial was designated for supporting “rituals” or activities held on various occasions which help to preserve its original meaning as a memorial. However, since the place open to the public, it constitutes the processes of “social space” which has been established in various forms and hence creating different meanings under different sets of power relations. Therefore, the result of this study reaffirms that the meaning (values) of space is by no means ‘fixed’; under different circumstances, new meanings emerge, are reproduced and reinvented in multi-faceted ways.

Keywords: Meaning of space, Social space, Public space, Reproduction, “14 October Heritage” discourse

“เหตุการณ์ 14 ตุลา” การเคลื่อนไหวทางการเมือง ภาคประชาชน

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชนผู้รักประชาธิปไตยจนนำไปสู่การชุมนุมครั้งใหญ่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถือเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาก่อนหน้านี้ ดังเสน่ห์ จามริก จงใจยกย่องเหตุการณ์นี้ว่า *การปฏิวัติเดือนตุลาคม*¹ มีจุดเริ่มต้นจากเรื่องทุจริตในวงราชการ โดยเฉพาะกรณีที่คณะนายทหารและตำรวจใช้เฮลิคอปเตอร์ทหาร ตั้งค่ายพักแรมกับล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร แต่จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีออกมาแถลงข่าวปกป้องว่าเป็นการปฏิบัติราชการลับเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับนายพลเนวินผู้นำรัฐบาลทหารพม่าที่มาเยือนไทย จึงนำมาสู่ความไม่พอใจของนักศึกษาและประชาชน เกิดการตีพิมพ์หนังสือเพื่อตอบโต้ “บันทึกกลับจากทุ่งใหญ่” ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) กับ “มหาวิทยาลัยที่ไม่มีคำตอบ” ของชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งมีเนื้อหาตอนท้ายเสียดสีนายกรัฐมนตรี อันเป็นผลให้ดร.ศักดิ์ ฝาสุชนินันต์ อธิการบดี สังกัดชื่อนักศึกษาแกนนำ 9 คนที่เป็นผู้จัดทำหนังสือออกจากสถานะนักศึกษา เป็นเหตุชวนนำไปสู่การชุมนุมประท้วงขึ้นในวันที่ 21-27 มิถุนายน พ.ศ. 2516 บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และจากความไม่พอใจเรื่องทุจริตในวงราชการ สังคมยังมีความต้องการล้มล้างระบบเผด็จการที่สืบทอดอำนาจมายาวนาน นับแต่ที่จอมพล ถนอม กิตติขจร ต่ออายุตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรัฐประหารตัวเองเพื่อสืบทอดอำนาจพวกพ้องต่อจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ส่วนพลเอก ประภาส จารุเสถียร ก็ได้รับยศจอมพลควบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเหตุเหล่านี้นำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 กลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพ 100 คนได้ร่วมกันลงชื่อเพื่อเรียกร้องขอรัฐธรรมนูญ จากนั้นตัวแทนราว 11 จาก 20 คน ที่เดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญตามสถานที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ถูกตำรวจสันติบาลจับไปขังไว้ที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขนก่อนส่งต่อไปที่เรือนจำกลางบางเขนและถูกตั้งข้อหามั่วสุมชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน ซึ่งภายหลังมีการจับเพิ่มอีก 2 คน รวมเป็น 13 คน (เรียกกันในสมัยนั้นว่า “13 กบฏผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ”) แต่กลับถูกตั้งข้อหาร้ายแรงเป็น *คอมมิวนิสต์* และห้ามเยี่ยมห้ามประกันเด็ดขาด จึงสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชนอย่างมาก นำไปสู่

ภาพที่ 1 การชุมนุมบนถนน
ราชดำเนิน 13 ตุลาคม 2516
เพื่อขับไล่ผู้นำคณะราษฎร
“ถนอม-ประภาส-ณรงค์”
ที่มา: October Free Thai,
ขบวนผู้ชุมนุมผ่านอนุสาวรีย์
ประชาธิปไตย, เข้าถึงเมื่อ
20 เมษายน 2562, เข้าถึง
ได้จาก https://web.facebook.com/octoberfreethai/photos/a.1935878323380700/1935878966713969/?type=3&theater&_rdc=1&_rdr

ภาพที่ 2 ซากตึกที่ทำการ
ก.ต.ป. สี่แยกคอกวัว
ที่มา: มูลนิธิ 14 ตุลา,
ปากคำประวัติศาสตร์,
เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน
2562, เข้าถึงได้จาก http://www.14tula.com/document/interview_adisa k.htm

การชุมนุมใหญ่ที่ลานโพโนมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียกร้องให้ปล่อยทุกคนอย่างไม่มีเงื่อนไข แต่เมื่อไม่ได้รับคำตอบจากทางรัฐบาล จึงยกระดับขึ้นเป็นการเดินขบวนครั้งใหญ่ในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีกลุ่มนักศึกษาเป็นแกนนำและประชาชนเข้าร่วมราว 500,000 คน (ภาพที่ 1) ออกไปตามถนนราชดำเนินสู่ลานพระบรมรูปทรงม้า การเดินขบวนชุมนุมมีจำนวนคนเข้าร่วมมากขึ้นอย่างต่อเนื่องและภาครัฐได้จัดกองกำลังเจ้าหน้าที่เข้ามาป้องกันดูแลหลายกลุ่ม ประกอบกับอุปสรรคทางการสื่อสารทำให้ไม่อาจควบคุมดูแลสถานการณ์ได้ทั้งหมด ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างกำลังตำรวจปราบจลาจลกับผู้ชุมนุมหลายแห่ง โดยวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้เกิดเหตุรุนแรงขึ้นหลายสถานที่ถูกวางเพลิง ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์ กรมสรรพากร โรงแรมรัตนโกสินทร์ กองสลากกินแบ่งรัฐบาล กองตำรวจนครบาลผ่านฟ้า รวมถึงตึกที่ทำการคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ (ก.ต.ป.) ตรงสี่แยกคอกวัว (ภาพที่ 2) ที่พันเอก ณรงค์ กิตติขจร ดำรงตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการอยู่ สถานการณ์เลวร้ายมากขึ้นเมื่อมีเฮลิคอปเตอร์ลำหนึ่งที่บินวนอยู่เหนือเหตุการณ์ยิงปืนลงมาเพื่อสลายการชุมนุม แม้ต่อมาช่วงหัวค่ำสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยประกาศว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ลาออกจากตำแหน่ง และมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ก็ได้ทำให้เหตุการณ์

สงบขึ้น ด้วยกลุ่มตำรวจทหารได้เปิดฉากยิงปืนเข้าใส่นักศึกษาและประชาชนอีกครั้ง และแม้จะมีความพยายามจากหลายฝ่ายเพื่อยุติเหตุการณ์ ก็มีการประกาศกฎอัยการศึก แต่ผู้ชุมนุมยังไม่นับพอใจ กระทั่งในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่จอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพล ประภาส จารุเสถียร และ พันเอก ณรงค์ กิตติขจร เดินทางออกนอกประเทศ เหตุการณ์จึงคลี่คลายลง²

การก่อรูปของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา

เมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สิ้นสุดลง เหตุรุนแรงอันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตผู้คนมากมายได้สร้างผลสะท้อนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของไทย เพราะพลังประชาชนบริสุทธิ์สามารถโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการทางทหารลงได้ ทำให้สังคมไทยมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นจากที่เคยถูกกดทับไว้ และทำให้ประชาธิปไตยไทยเริ่มพัฒนาขึ้น จึงเกิดข้อเสนอว่าควรมีการสร้าง “อนุสาวรีย์วีรชน 14 ตุลา” (ชื่อเรียกในช่วง พ.ศ. 2517-2532) เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์และผู้ที่เสียชีวิต³ ซึ่งรัฐบาลในยุคหลัง 14 ตุลาได้ขานรับกระแสเรียกร้องเป็นอย่างดี รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้มีมติเห็นชอบในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2517 ให้มีการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน 14 ตุลาได้ โดยมอบให้ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงาน เนื่องจากเห็นพ้องกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยว่า “เหตุการณ์ 14 ตุลา” เป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญยิ่งของบ้านเมือง จึงไม่ควรให้ใครคนใดคนหนึ่งเป็น “เจ้าของ” ดังนั้นการสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 จึงควรเป็นเรื่องของภาคีรัฐร่วมกับประชาชน และสถานที่ตั้งควรอยู่บริเวณถนนราชดำเนิน สถานที่เกิดเหตุการณ์อย่างบริเวณสี่แยกคอกวัว⁴ แต่กว่าจะผ่านกระบวนการต่าง ๆ กลับมีข้อติดขัดมากมาย⁵ สาเหตุหนึ่งคือที่ดินแปลงนี้เป็นของสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ที่มีผู้ค้าสลากเช่าอยู่ก่อนและไม่ยอมย้ายออก ต้องใช้เวลาต่อสู้ถึง 28 ปีจนวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2544 สภุชวีรชนที่ชนะการประกวดแบบตั้งแต่ พ.ศ. 2517 โดยนาย เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง จึงสร้างสำเร็จ เป็นภาพตัวแทนเชิงสัญลักษณ์และพื้นที่ปฏิบัติการของ “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” ภายใต้วิสัยทัศน์ “อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา จะต้องเป็นสถานที่จัดกิจกรรมสาธารณะที่มีความหลากหลาย ทั้งรูปแบบและเนื้อหา ตลอดจนเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจและให้การศึกษาทางการเมืองแก่เยาวชนคนหนุ่มสาว อันจะนำไปสู่การสร้างหรือเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยในประเทศไทย”⁶

ตั้งแต่แรกเริ่มอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา มี “มูลนิธิ 14 ตุลา” เป็นผู้ดูแลดำเนินการ ต่อมาเมื่อวัตถุประสงค์ลุล่วงจึงปรับบทบาทเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการกับผู้ปฏิบัติการหลัก เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของพันธกิจในการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้สืบสานอุดมการณ์ 14 ตุลา มีการจัดการความรู้ ประชาธิปไตยกับการเมืองภาคประชาชน และการสร้างเสริมจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนัยยะนี้มูลนิธิ 14 ตุลาเป็นเสมือนองค์กรที่ทำหน้าที่ผลิตซ้ำและหล่อเลี้ยงวาทกรรม “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” ให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง ด้วยการเปิด “พื้นที่” สนับสนุน “เสรีภาพ” ในวิถีการต่อสู้เพื่อ “ประชาธิปไตย”⁷ ผ่านการสร้างเวทีการแสดงออกเพื่อให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายความคิดเห็นได้มีพื้นที่แสดงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในรูปกิจกรรม โครงการ สื่อสิ่งพิมพ์หรืออื่น ๆ ทั้งโดยที่มูลนิธิ 14 ตุลาดำเนินการเอง⁸ หรือร่วมมือกับองค์กรภายนอก “ด้วยมองว่าที่ผ่านมาระบบการเมืองไทยไม่เคยเปิดพื้นที่ให้ความคิดความเชื่อที่แตกต่างออกไปมากพอ ไม่เปิดใจรับรู้รับฟังเสียงต่าง ๆ ของผู้คนตัวเล็กตัวน้อย ในมิติความหมายของการเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคมไทยที่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้กรอบกระแสน้ำที่ตึงไว้”⁹ และ “การเมืองไทยไม่เคยตระหนักถึงบทเรียนที่ได้รับจากการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในแต่ละครั้ง แล้วนำมาวิเคราะห์ถอดองค์ความรู้ แสวงหาความจริง เพื่อนำมาปรับใช้ปัจจุบันและเป็นเครื่องมือส่งนาทางไปสู่อนาคตที่ดียิ่งขึ้น”¹⁰ ทำให้แนวคิดประชาธิปไตยไม่สามารถบรรลุผลได้ ยังคงเกิดปรากฏการณ์การชุมนุมทางการเมืองและรัฐประหารขึ้นอีกหลายครั้ง¹¹ ที่ยังเกิดการสูญเสียชีวิตผู้คนมากมายจากการลุกขึ้นต่อสู้และคิดตั้งคำถามถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมในสังคม ที่ได้สร้างบาดแผลให้กับชีวิตผู้คน ครอบครัว และสังคมไทยอย่างยากจะเยียวยา

ความหมายที่หลากหลายของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาบนวาทกรรม “มรดก 14 ตุลา”

ความพยายามของตัวแทนประชาชนในการสร้างดุลยภาพกับพลังอำนาจของชาติ และสร้าง “ตัวเลือก” ภายในปริบททางวัฒนธรรมที่ต้องการจินตนาการถึง “ประชาธิปไตย” ในอุดมคติ แม้จะปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมทางลักษณะกายภาพของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาแล้ว แต่การรับรู้ “อดีต” ร่วมกันผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้ในภาคประชาชนมีความกว้างใหญ่เกินกว่าจะจำกัด

ด้วยบริบททางการเมืองที่ถูกหีบยกขึ้นมาเชิดชูอย่างเดียว ด้วยยังมีนัยยะจากปริณิชนของข้อความหมายอื่นดำรงอยู่อย่างหลากหลายด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งสามารถรับรู้ได้ผ่านการ “อ่าน” ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดกิจกรรม การใช้งาน การนำเสนอ การสื่อความหมาย ทั้งที่เป็นการสร้าง “พื้นที่” (place-making) และ “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ทั้งจากการนิยามความหมายที่ตั้งใจกำกับตรึงไว้แต่แรกเริ่ม หรือการสร้างควมหมายหรือคุณค่าใหม่ที่เหมือนหรือแตกต่างกันในบริบทแวดล้อมในช่วง พ.ศ. 2540-2562 ที่ผ่านมา ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ภาคเอกสารต่าง ๆ ร่วมกับวิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาของ “งานสนาม” ที่ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, กลุ่มที่สองเป็นผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา และกลุ่มที่สาม เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์อนุสรณ์สถาน มูลนิธิ หรือเป็นผู้ร่วมเหตุการณ์ ผู้ได้รับบาดเจ็บหรือเป็นญาติของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 โดยมี “สนาม” อันเป็นพื้นที่เชิงรูปธรรม คือ ตัวพื้นที่ตั้ง “อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา” งานสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม เพื่อเข้าถึง “สนาม” หลักอันเป็นพื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลา ผ่านความสัมพันธ์ระหว่าง คน-กิจกรรม-ช่วงเวลา ซึ่งผู้เขียนจะพิจารณาพื้นที่ทั้งสองนี้ในฐานะพื้นที่การผลิตซ้ำและการสร้างควมหมายหรือคุณค่าใหม่ของ “มรดก 14 ตุลา” ที่สร้างขึ้นและดำเนินไปพร้อม ๆ กับกระบวนการสร้างนัยยะควมหมายของ “ภาพตัวแทนของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยไทย” และการปรากฏขึ้นของชุดควมหมายอื่น ซึ่งจากการศึกษาพบมิติควมหมายที่เกิดขึ้น ได้แก่

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ฉากหลังของการเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับถนนราชดำเนิน-อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ถนนราชดำเนิน อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้งในเชิงควมหมายและตำแหน่งที่ตั้ง โดยมักปรากฏเป็นฉากหลังเหตุการณ์กับสมรภูมิการต่อสู้ภาคประชาชนที่ต้องการควมเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นรวมกลุ่มชุมนุม ประท้วง เรียกร้องหรือต่อต้าน จนหลายครั้งนำไปสู่ควม

ภาพที่ 3 วันที่ 27 สิงหาคม 2563 มีการชุมนุม แลกเปลี่ยนประกาศของ ราษฎร และ“ไผ่ ดาวดิน” นำมวลชนกลุ่มแนวร่วมภาค อีสานเพื่อประชาธิปไตย เข้าปักหลักชุมนุมค้างคืนที่ อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา **ที่มา:** Keng news, เข้าถึง เมื่อ 16 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.kengnews.co/97094/attachment/288202038>

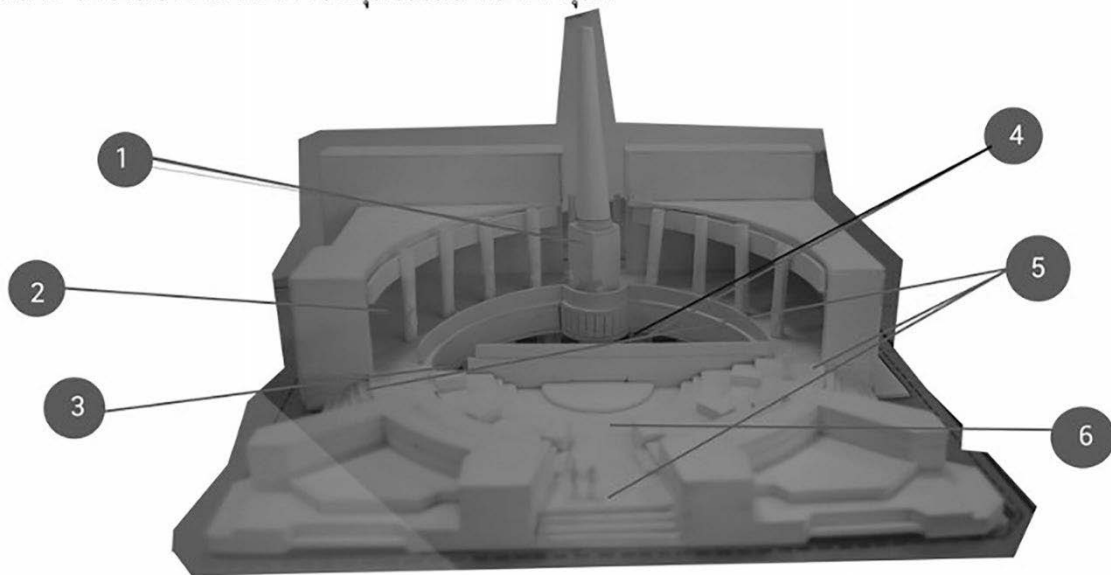

รุนแรงเกิดจลาจล ซึ่งชื่อสถานที่เหล่านี้มักปรากฏในหนังสือพิมพ์หน้าแรก ข่าวสารทางโทรทัศน์และโลกออนไลน์อยู่เสมอ ในฐานะที่เป็นฉากหลังและ/หรือพื้นที่ของกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง แตกต่างตรงที่ ชื่อของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาจะมีความถี่ที่ถูกกล่าวถึงมากกว่าอีกสองพื้นที่ (ไม่นับรวมการจัดงานรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาทุกปี) เพราะเจ้าของพื้นที่มิใช่ ภาครัฐและเปิดให้ใช้งานเชิงสาธารณะได้ กับด้วยความเป็นพื้นที่อุดมการณ์ที่ ทุกคนสามารถหยิบยกเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องขึ้นมาเสนอซ้ำ ๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ถึงเหตุการณ์ แก่นนำ หรือแนวคิดอุดมการณ์ต่าง ๆ หรือนำเสนอด้วยการ ตีความใหม่เพื่อสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับตนเองได้ โดยใช้จุดร่วมเดียวกันที่เน้นย้ำว่า คนธรรมดาสามัญที่ไม่ว่าจะเป็นใคร ทำอะไร อยู่ที่ไหน ไม่ต้องจำยอมต่อการ เป็นผู้ถูกกระทำ มิต้องปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมหรือยอมรับสภาพของการ ครอบงำ แต่ทุกคนต่างเป็นพลังขับเคลื่อนประชาธิปไตยและผลักดันพัฒนาให้ สังคมไทยดีขึ้นได้ กลุ่มคนต่าง ๆ สามารถเคลื่อนไหวเพื่อปรับความสัมพันธ์ เชิงอำนาจระหว่างโครงสร้างกับตัวผู้ปฏิบัติการได้ ทั้งแสดงออกในรูปปฏิบัติการ ในชีวิตประจำวันและการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ ทางการเมืองและทาง สังคม เช่น 27 สิงหาคม พ.ศ. 2563 มีการชุมนุมแลกเปลี่ยนประกาศของราษฎร และกลุ่มของ “ไผ่ ดาวดิน” ได้ค้างคืนที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา นับเป็นครั้งแรก ของการชุมนุมทางการเมืองไล่รัฐบาลนับจากต้น พ.ศ. 2563 ที่ปักหลักเคลื่อนไหว โดยใช้พื้นที่ทั้งสามร่วมกันเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ (ภาพที่ 3)

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่เชิงกายภาพอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ในฐานะภาพตัวแทนของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และการสืบทอด ปณิธานของวีรชนเดือนตุลา

ด้วยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์การเมืองของการขับเคลื่อนประชาธิปไตย และเป็นพื้นที่สื่อสารกับประชาชนด้วยสถาปัตยกรรม ประติมากรรม งานศิลปะ และภาพถ่ายต่าง ๆ รวมถึงภูมิทัศน์ของพื้นที่ ซึ่งการสื่อความหมายไม่ว่าในรูปแบบใดต่างเป็นการรองรับวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง โดยการใช้เทคนิควิธีที่ต่างกันไปเพื่อสร้างความเข้าใจตนเองและสิ่งต่าง ๆ ในโลก ดังการให้ความหมายอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็นพื้นที่รำลึกถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาและวีรชนผู้เสียชีวิต ที่รัฐบาลสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีมติให้ใช้ที่ดินแปลงเดิมของตึก ก.ต.ป. ที่ถูกผู้ร่วมชุมนุมเผา เพราะเป็นสถานที่ทำงานของพันเอก ณรงค์ กิตติขจร บุคคลสำคัญทางการเมืองการทหารที่กลุ่มเคลื่อนไหวต้องการขับไล่¹² ซึ่งอยู่ตรงสี่แยกคอกวัวบนถนนราชดำเนินอันเป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์เป็นสถานที่ตั้ง¹³ “บนถนนราชดำเนินมีอาคารแน่นเต็มพื้นที่และมีพื้นที่ว่างแปลงที่จะสร้างเพียงผืนเดียว”¹⁴ อีกประการคือไม่ต้องการสร้างอนุสาวรีย์เพียงเพื่อ “เป็นที่รวบรวมตั้งแต่อดีตของผู้เสียชีวิต 14 ตุลา และประวัติศาสตร์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในเหตุการณ์เดือนตุลาคม”¹⁵ อันเป็นการรำลึกเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น แต่ต้องการให้เป็นอนุสรณ์สถานที่มีประโยชน์ใช้สอย¹⁶ และเป็นภาพตัวแทนของ “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” หรือ “สืบทอดปณิธานของวีรชนเดือนตุลา” ด้วยแนวคิดเคารพความจริงของประวัติศาสตร์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ให้ความหมายกับสาธารณชน โดยเป็นบทเรียนและเครื่องจูงใจให้คนไทยมุ่งต่อสู้แก้ปัญหาเพื่อสิ่งดีงามให้กับสังคมไทย¹⁷ ซึ่งนายเทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง ผู้ออกแบบได้นำไปพัฒนาการออกแบบโดยเน้นความสงบนิ่ง เรียบง่าย ปิดล้อมพื้นที่โล่งและแยกตัวออกมาจากถนนภายนอกที่พลุกพล่าน อันเป็นการแสดงถึงการรำลึกและคารวะต่อวีรชน มีการจัดวางประติมากรรมรำลึกที่ต่อมาเรียกว่า “สถูปวีรชน” อยู่ใจกลางพื้นที่ ท่ามกลางส่วนอื่น ๆ ได้แก่ สวนหย่อม ลานกิจกรรมสำหรับการอภิปราย ฟังเพลง และการแสดงกลางแจ้ง ห้องประชุม ห้องสมุดหรือห้องอ่านหนังสือ และพิพิธภัณฑ์แสดงประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย โดย “ที่นี่ต้องไม่มีใครใหญ่...เป็น Open space สำหรับทุกคน เป็น Pocket Park เล็ก ๆ ระดับหนึ่ง...บนถนนราชดำเนิน” ด้วย¹⁸ แต่กว่าจะได้พื้นที่ดังก็มีอุปสรรคนานาประการ เพราะต้อง

แผนผัง โครงสร้างของอาคารอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา

ภาพที่ 4 แผนผังโครงสร้าง
ของอนุสรณ์สถาน

- 1) ประติมากรรมสฤปวีรชน
- 2) พื้นที่ภายในอาคาร
ใช้จัดแสดงนิทรรศการ
- 3) บันไดทางลงไปชั้นใต้ดิน
- 4) ส่วนห้องสมุด หรือพื้นที่
สำหรับให้ความรู้เกี่ยวกับ
เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516
- 5) บันไดทางเข้า
- 6) พื้นที่โล่งและสวนหย่อม

ที่มา: แผนผังโครงสร้าง
ของอนุสรณ์สถาน, เข้าถึง
เมื่อ 16 เมษายน 2562,
เข้าถึงได้จาก [https://
artlittersitesite.wordpr
ess.com/แผนผังโครงสร้าง
ของอนุส](https://artlittersitesite.wordpress.com/แผนผังโครงสร้างของอนุส)

ทวงคืนพื้นที่จากกลุ่มชายสลาภจนต้องใช้กำลังปิดล้อม “ให้ญาติช่วยกันแบบว่า
วันนี้เราจะปิดแน่นอน ก็ยังจะมีคนมาซื้อสลาภอยู่เลย เราล้อมกันไว้ ใครจะเข้า
จะออกก็ให้ข้ามหัวไป พวกมันยืนทั้งวัน เรากียืนทั้งวัน พอตอนเย็นก็มีคนเข้า
มาช่วยแล้วพอปิดได้ก็เลยมีการสร้างอนุสรณ์”¹⁹

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา (ภาพที่ 4) มีองค์ประกอบหลักเป็นประติมากรรม
รำลึกรูปสฤปทรวงกรวยแหลมแบบเรียบง่าย ความสูง 14 เมตร ประกอบด้วย
ฐานทรงสี่เหลี่ยมสูง 5 เมตร ช่วงกลางปลายสอบเข้ายาว 7 เมตร และยอด
แหลมทรงสฤปสี่ทองสูง 2 เมตร ที่ฐานสฤปทั้ง 4 ด้านบุด้วยกระเบื้องดินเผา
สลักรายชื่อวีรชน 14 ตุลา และรายล้อมด้วยแผ่นอิฐสลักบทกวีที่เกี่ยวข้องกับ
สิทธิเสรีภาพ ความเสียสละ เด็กและผู้หญิง กรรมกรและชาวนา นอกจากนั้น
มีแผ่นอิฐแกะลายจากแบบภาพถ่ายหรือภาพศิลปะจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน
เพื่อสื่อถึงการเติบโตของงามของสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย ยอดสฤปรูป
สากลแสดงถึงจิตวิญญาณสูงส่งของมวลมนุษย ส่วนปลายยอดสฤปมีรอยหยัก
คล้ายสร้างไม่เสร็จสื่อความหมายถึงภารกิจการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยยังไม่สิ้นสุด
โดยยอดปลายสฤปทำด้วยวัสดุโปร่งแสงให้เห็นแสงไฟที่ส่องออกมาจากภายใน
ตัวสฤป แผงนิยยะของไฟแห่งประชาธิปไตยที่เป็นอมตะ ส่วนกรวยยอดแหลม
แสดงถึงความกล้าหาญที่จะเรียกร้องเอาสิทธิเสรีภาพเพื่อคนส่วนใหญ่ แสดงถึง
คุณูปการของพลังมวลชนที่แผ่ขยายเป็นฐานรองรับประชาธิปไตยด้วยแท่งหิน

ภาพที่ 5 ด้านหน้าอนุสรณ์
สถาน 14 ตุลา จากถนน
ราชดำเนิน มองเห็นสถูป
วีรชนรูปทรงกรวยแหลม
ภาพตัวแทนผู้สูญเสีย
และเจตนารมณ์ในการ
เคลื่อนไหวในเหตุการณ์
14 ตุลา

แกรนิตสีดำที่แข็งแกร่งมั่นคง ฐานทั้งสี่ด้านบุด้วยกระเบื้องดินเผา โดยด้านหน้า
มีป้ายจารึกว่า “14 ตุลา 2516 ประชาธิปไตยของประชาชน” สลักรายชื่อของ
วีรชน 14 ตุลาที่รายล้อมด้วยบทกวีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ส่วนอีกสามด้าน
เป็นศิลปะบนกระเบื้องดินเผาที่แสดงถึงอุดมคติและแง่มุมปัญหาที่หลากหลาย
จากคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อประติมากรรมนี้
อย่างกว้างขวาง ซึ่งการสร้างนัยความหมายแฝงไว้ในองค์ประกอบแต่ละส่วนนี้
จัดเป็นการสร้างสรรค์ผลงานด้วยการผสมผสานความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์
การเมืองเข้ากับงานศิลปะ เพื่อทำหน้าที่สะท้อนร่องรอยการต่อสู้ของประชาชน
และระลึกถึงความเสียสละของวีรชนอย่างภาคภูมิใจ อันเป็นการวางบทบาท
อนุสรณ์สถานให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องเล่าในแบบฉบับที่ต้องการสร้างขึ้น
(ภาพที่ 5) รวมถึงการจัดนิทรรศการในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ก็เป็นการแสดงบทบาท
หน้าที่ของอนุสรณ์สถานในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ด้านสังคมการเมือง และ
บอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ 14 ตุลาที่ต้องการให้เป็นเรื่องราวใกล้ตัวที่สัมผัส
จับต้องได้ และเชื่อมโยงคุณค่าสู่แนวทางปฏิบัติได้จริง เพื่อดึงเอาพลังของ
ประวัติศาสตร์ออกมาใช้ให้เข้ากับยุคสมัย ด้วยการสร้างสรรค์กิจกรรมเชิง
ศิลปวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงประเด็นการเมืองเข้ากับความสนใจของผู้คนและ
สามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้²⁰

อย่างไรก็ตามการยึดตรึงความหมายใด ๆ ของพื้นที่เชิงกายภาพ อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ในฐานะภาพตัวแทนของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และการสืบทอดปณิธานของวีรชนเดือนตุลา มีอาจกระทำให้หยุดนิ่งได้อย่างถาวร ด้วยมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามากระทำให้เกิดช่องว่างที่เปิดโอกาสให้เกิดการตีความที่นำไปสู่การแปรเปลี่ยนความหมายได้หลากหลายลักษณะ นับแต่เริ่มต้นโครงการที่มีแนวคิดของการเปิดกว้างให้กับคนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการสร้างภาพตัวแทนของเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ด้วยการจัดให้มีการประกวดแบบขึ้น โดยข้อกำหนดในการประกวดแบบมีลักษณะเปิดกว้าง เว้นที่ว่างไว้สำหรับการตีความ นับเป็นการมองเห็นความสำคัญของการรับรู้ ความเข้าใจที่ไม่เท่ากัน อันขึ้นอยู่กับการสเปกการณภูมิหลังของผู้ออกแบบแต่ละคน²¹ ซึ่งเมื่ออนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเปิดใช้งาน แม้จะมีชื่อกำกับความหมาย มีพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเนื่องจากวาระต่าง ๆ รวมถึงงานเขียนประเภทต่าง ๆ เป็นส่วนขยายร่วมตรึงความหมายแรกสร้างให้ดำรงอยู่ไว้ก็ตาม แต่ความหมายกลับแปรเปลี่ยนไปอย่างหลากหลายดังจะกล่าวถึงต่อไป ซึ่งเกิดขึ้นทำนองเดียวกับความหมายของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ได้แปรเปลี่ยนไป จากจุดประสงค์แรกสร้างที่ต้องการสื่อถึงประชาธิปไตยที่เกิดจากความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่เนื่องจากอนุสาวรีย์นี้ใช้ชื่อ “ประชาธิปไตย” รวมถึงการที่ไม่มีจารึก จึงเปิดโอกาสให้ตีความและเกิดการแปรเปลี่ยนความหมายได้หลากหลายลักษณะ เกิดงานเขียนเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่มีความสำคัญต่อการสร้างความหมาย ประกอบกับการมีพิธีกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลายครั้งที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงออกในการชุมนุมทางการเมือง ซึ่งมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกลายเป็นพื้นที่ของกิจกรรมทางการเมืองหรือพิธีกรรมรำลึกเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง แทนการใช้พื้นที่เฉพาะกิจทางราชการ²²

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิต 14 ตุลา ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม²³ เพื่อสืบสาน “มรดก 14 ตุลา”

ภายใต้วิสัยทัศน์อันเป็นโจทย์หนึ่งของการออกแบบ คือ “จะต้องเป็นสถานที่จัดกิจกรรมสาธารณะที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหา”²⁴ ทำให้เกิดกระบวนการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” ที่กระทำผ่าน คน พื้นที่ กิจกรรม และเวลาในรูปแบบต่าง ๆ (ซึ่งในที่นี้เรียกว่า “พื้นที่ปฏิบัติการ” ของมูลนิธิต 14 ตุลา) ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ทำให้ความหมายไม่หยุดนิ่ง ด้วยเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลาย

ปัจจัยสามารถเข้ามากระทำได้ตั้งแต่เริ่มตั้งโจทย์ ทำให้ผู้คนสามารถอาศัย “พื้นที่ว่าง” ระหว่างบรรทัดที่มีอยู่มาสร้าง “พื้นที่ ‘กลาง’ ทางสังคม” เคลื่อนไหวกิจกรรมอันจะนำไปสู่การสร้างบทเรียนใหม่ ๆ เพื่อคำจูนระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ “ด้วยหากไม่มีการประยุกต์นำแก่นบทเรียน คุณค่าของเหตุการณ์ในอดีตมาปรับใช้กับปัจจุบัน เจตนารมณ์ที่เหตุการณ์ 14 ตุลามอบให้ไว้ก็คงไม่เกิดประโยชน์ต่อคนรุ่นใหม่ ไม่เกิดการตระหนักรู้ ไม่ก่อให้เกิดการต่อยอด ไม่ถูกจดจำ และหากไม่ถูกสืบต่อในที่สุดก็อาจจะเลือนหายไป”²⁵ ดังนั้นกิจกรรมจะเป็นสะพานเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการผุดขึ้นมาและ/หรือสร้างใหม่ให้กับ “มรดก 14 ตุลา” ในเชิงของการให้คุณค่าที่มีใช้แค่ประเด็นเรื่องจุดยืนทางการเมืองและ/หรือเหตุผลที่ต่างกันเท่านั้น แต่ส่วนหนึ่งมาจากแรงปรารถนาที่ต่างกัน ด้วยความเป็นการเมืองมิใช่เรื่องของปัจเจกแต่ละบุคคล แต่เป็นเรื่องของการสร้างกลุ่มและอัตลักษณ์ร่วม จึงไม่มีสถานะของความเป็นกลาง เนื่องจากเมื่อเกิดการอ้างอิงหรือสร้างพื้นที่ของความเป็นกลาง จะเป็นการตัดขาดความเป็นกลางกับความไม่เป็นกลางในกลุ่มหรือพื้นที่อื่น ๆ ไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งพื้นที่ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาได้สะท้อนถึงความไม่ลงรอยกันของความหมายอื่นที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชั่วขณะหนึ่ง เพื่อประกอบสร้างเสี้ยวหนึ่งของโลกความเป็นจริงด้วยอำนาจแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ภายใต้บริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายต่างกันในแต่ละช่วงเวลา แต่ละสถานการณ์ ด้วยการคิดค้นและแสวงหาทิศทางการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” แบบต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ ซึ่งในการปรับเปลี่ยน มูลนิธิ 14 ตุลาได้สร้างกลไกการขับเคลื่อนที่ค่อยพัฒนาขึ้นมาให้เกิดประสิทธิภาพ นำไปใช้งานได้ง่ายและสามารถเข้าถึงผู้คนได้ด้วยกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ²⁶ ก่อนตกผลึกเป็นคำว่า “มรดก 14 ตุลา” หมายถึงการกล้า “ตั้งคำถาม” ที่จะนำไปสู่ “เสรีชน” บังเกิด และคน “ตื่น”²⁷ ขึ้นเป็นกลไกการทำงาน

การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อสืบสาน “มรดก 14 ตุลา” กระทำโดยใช้กิจกรรมสิ่งพิมพ์ทางวิชาการ การบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในพื้นที่โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน การศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และรูปแบบโครงการที่มูลนิธิ 14 ตุลาเป็นผู้ดำเนินการ มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมด้วยกิจกรรมใน

หลายรูปแบบ ทั้งที่ใช้คนเป็นผู้สื่อความหมาย และการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คนด้วย เช่น

- **การจัดงานวันรำลึก 14 ตุลา**

เป็นเสมือนพิธีกรรมประจำปีที่ผู้คนและสังคมรับรู้เพราะมีการจัดอย่างต่อเนื่องทุกปี การรำลึกถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาสามารถสะท้อนภาพตัวเหตุการณ์ในมุมมองต่าง ๆ ส่วนพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการทำให้เรื่องราวกลับมีชีวิตกลายเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงอีกครั้ง โดยรูปแบบการจัดงานมีลักษณะเป็นทางการคล้ายงานเฉพาะกลุ่ม จะมีกลุ่มตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายค้าน องค์กรสถาบัน ตัวแทนกลุ่มญาติวีรชน 14 ตุลา กลุ่มคนเดือนตุลา ตัวแทนนิสิต นักศึกษา และหน่วยงานอิสระต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละปีแต่ละกลุ่มอาจให้ความสำคัญกับงานแตกต่างกัน ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองทางสังคมและความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ 14 ตุลาว่าอยู่ในรูปแบบใด ซึ่งการแสดงตัวตนภายในงานของแต่ละคนแต่ละกลุ่มในแต่ละปีกับสถานการณ์บ้านเมืองในเวลานั้นจะส่งผลต่อบรรยากาศของงานพิธีรำลึกด้วย ทั้งนี้มองได้ว่านอกจากเป็นการปรากฏตัวในพื้นที่กายภาพเพื่อระบุตำแหน่งแสดงบทบาทกับจุดยืนผ่านการเปล่งเสียงแบบต่าง ๆ ในบริบทของงานแล้ว ยังได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับคนที่อยู่ในงาน ได้ครอบครองพื้นที่ที่สื่อที่นักข่าวสื่อมวลชนเข้ามาทำข่าวกันหลายสำนัก ซึ่งเอื้อต่อการช่วงชิงการสร้างความหมายบางประการด้วย “ใครอยากพูดอะไรก็พูดเพราะเราไม่ถาม”²⁸ และ “หลังจากเชิดชู 14 ตุลาส่วนใหญ่จะพูดเรื่องของตนเอง” (ผู้เขียน) ทางกลับกันบุคคลที่มาในงานก็เอื้อประโยชน์ให้กับภาพลักษณ์ของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา และมูลนิธิ 14 ตุลาเช่นกัน ด้วยกลายเป็นตราประทับรับรองให้ทั้งพื้นที่กายภาพและพื้นที่อุดมการณ์ของ “มรดก 14 ตุลา” ดำรงสถานะสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมืองการปกครองในระดับชาติอีกวาระหนึ่ง

- **โครงการปาฐกถาประจำปีในโอกาสรำลึกเหตุการณ์วันที่**

14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

เป็นการสร้างพื้นที่การศึกษาแก่ประชาชน สร้างเวทีการถกเถียง แลกเปลี่ยนประเด็นภาคการเมืองประชาธิปไตยและการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่ทางมูลนิธิ 14 ตุลาต้องการสร้างผลสะท้อนต่อสังคมและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของวีรชน 14 ตุลา ให้ “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” อย่างเป็นประชาธิปไตยของประชาชน โดยประชาชน เพื่อ

ประชาชนอย่างแท้จริง²⁹ โดยเลือกองค์ปาฐกจาก “เรื่องที่ควรเผยแพร่ แทนที่จะจำกัดอยู่เฉพาะแห่ง และเรื่องราวที่ประชาชนเองเป็นผู้ลุกขึ้นต่อสู้ ทางมูลนิธิก็ควรจะเป็นขวัญกำลังใจนำเรื่องราวของเขาออกมาให้คนได้รับรู้ได้เห็น”³⁰ เช่น ยุทธศาสตร์ใหม่ของชาติกับเศรษฐกิจการเมืองภาคประชาชนในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (พ.ศ. 2545) ความขัดแย้งทางการเมืองของไทยข้ามไปให้พันพลวัตภายใน (พ.ศ. 2552) ประชาธิปไตยกับการปกป้องทรัพยากรชุมชน (พ.ศ. 2555) ใครเป็นผู้รับผิดชอบความรุนแรง (พ.ศ. 2559) 14 ตุลา ธรรมาธิปไตย (พ.ศ. 2562)³¹

● โครงการสัมมนาและเสวนา

การสัมมนาและเสวนาจากภายใน เช่น มรดก 14 ตุลาในมุมมองคนหลากหลาย กลุ่มคนหนุ่มสาว: อดีต ปัจจุบัน อนาคต สังคมใหม่ประชาชนสร้างได้ ประชาธิปไตย คุณคือใคร เวทีประชาชนนโยบายโค้งสุดท้ายเลือกตั้งผู้ว่าฯ กทม. จากภายนอกส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิทธิ เสรีภาพ และความไม่เป็นธรรม ซึ่งมีหลายเครือข่ายเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อแสดงจุดยืนและนำเสนอข้อเรียกร้อง แสดงการเห็นต่างจากวาทกรรมหลักที่ภาครัฐใช้เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมด้วยการเป็นผู้ขับเคลื่อนสร้างความหมายใหม่ขึ้นมา เปิดมุมมองและพลิกด้านที่อาจไม่เคยมีผู้ได้รับรู้ให้เปลี่ยนแปลงออกมาบ้าง ซึ่งในหลายครั้งเสียงดังกล่าวก็นำไปสู่การบังเกิดผลที่ส่งเสริมให้สังคมดีขึ้น แก้ไขปัญหาของผู้เดือดร้อนในระดับรากหญ้าได้ เช่น กฎหมายและความรุนแรง: นโยบายประกาศสงครามกับคนจนของรัฐบาลทักษิณ ปฏิรูปการเมือง: ทศนะจากประสบการณ์และการต่อสู้ของคนจน แรงงานข้ามชาติ ขบวนการค้ามนุษย์และความรุนแรง: ปัญหาและทางออก ทางสองแพร่ง พ.ร.บ.ป่าชุมชน รัฐอำนาจนิยมหรือสิทธิมนุษยชนบนความเป็นธรรม

● โครงการบันทึกปากคำประวัติศาสตร์

เกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และรวบรวมหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ เป็นเสมือนการสร้างพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่เปิดพื้นที่ให้คนธรรมดาสามัญช่วยกันเติมช่วยกันเขียนประวัติศาสตร์ 14 ตุลาได้เอง ในภาพใหม่ มุมมองใหม่ ให้สมบูรณ์มากขึ้นเรื่อย ๆ อันทำให้ประวัติศาสตร์เรื่องนี้กลับมามีชีวิตชีวา จำต้องเข้าถึงได้มากขึ้น อันสื่อความหมายให้เห็นถึงความสำคัญของพลังการต่อสู้ในวิถีคนธรรมดาสามัญ “เรารู้อะไรหลายอย่างเกี่ยวกับการกระทำและความคิดของผู้นำนักศึกษา แต่กับคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วม

ในเหตุการณ์เรากลับลับทราบข้อมูลน้อยมาก”³² อีกด้านหนึ่งคือการเปิดโอกาสจากผู้ให้ปากคำที่อนุญาตให้สังคมก้าวข้ามเข้าไปในพื้นที่ส่วนตัวเพื่อรับรู้เหตุผลและประสบการณ์ที่เผชิญ แสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถกล่าวอย่างเหมารวมได้ว่าทุกคนมีอุดมการณ์ที่มีความหมายเดียวกันในการเข้าร่วม บางคนต้องการรู้เห็นกับตา บางคนเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์โดยไม่ตั้งใจ บางคนถือโอกาสมาเที่ยวเมืองกรุง หรือบางคนไปเพราะเพื่อนสนใจ อันทำให้งานเขียนถึงเหตุการณ์ในกระแสหลักที่ส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงไปสู่สถานะศักดิ์สิทธิ์ของพลังอำนาจแบบรวมหมู่ อำนาจธรรมะชนะอธรรม อำนาจของผู้ถูกกดขี่ที่หาญกล้าท้าทายกับอำนาจที่เหนือกว่า (ไม่ว่าจะมองในมิติใดก็ตาม) รวมถึงการพูดถึงแนวคิดของกลุ่มแกนนำเพียงไม่กี่คน ได้เกิดการก้าวข้ามไปถึงสถานะของผู้คนที่เข้าร่วมในเหตุการณ์ในระดับ “ตัวตน” ผู้ตัดสินใจด้วยความคิดความเชื่ออะไร และแสดงออกในเหตุการณ์อย่างไร ทั้งไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกระทำหรือฝ่ายผู้ถูกกระทำต่างนำมาซึ่งความหมายที่ปรับเปลี่ยนไปได้

● โครงการตู้เก็บเอกสาร โครงการพิพิธภัณฑ 14 ตุลา

เป็นการเก็บรวบรวมหลักฐานความทรงจำและเหตุการณ์ในอดีต โดยเน้นที่การรับรู้เหตุการณ์ 14 ตุลา จากหลากหลายแง่มุมที่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาเก็บบันทึกไว้ ถ่ายทอดและสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมาตามลำดับเหตุการณ์จริง “คือจะมุมไหนไม่ว่าอะไร แต่เป็นการเรียนรู้ในแง่ที่ว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร คือมุ่งที่จะรู้ข้อเท็จจริง”³³ อันเป็นการเปิดกว้างต่อการเรียนรู้ 14 ตุลา ให้ผู้คนมีส่วนร่วมและเข้ามาตีความตามประสบการณ์ที่แต่ละคนมี ซึ่งจะเห็นว่ามูลนิธิ 14 ตุลาเป็นเพียงผู้ใส่เนื้อหาลงไปเพื่อให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์กับพื้นที่ในเบื้องต้น แล้วปล่อยให้สิ่งต่าง ๆ เข้ามาทำหน้าที่ในการเชื่อมประสานกับเรื่องราวประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แวะเวียนเข้ามาสร้างบทสนทนาบน “พื้นที่ใหม่” ขึ้นเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันวัตถุกับสิ่งของที่จัดแสดงก็ยังทำหน้าที่สร้างภาพซ้ำตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์สามัญชนไทยให้ดำรงอยู่ “แม้จะคลาไคลไปมากแล้วก็ตาม”³⁴ โดยการสร้างภาพตัวแทนจากวิธีการนี้สร้างขึ้นแบบไม่ใช่การสะท้อนหรือค้นพบ แต่เป็นการประกอบสร้างเสี้ยวหนึ่งของโลกความเป็นจริงผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ มาสร้างความหมายบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งมองได้ว่าเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการผลิตและผลิตซ้ำนัยยะทางวัฒนธรรม (cultural production and

reproduction) อันหมายรวมถึงวิถีชีวิต คุณค่า ความหมายและจิตสำนึกของสังคมในช่วงเวลานั้นด้วย

- โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยบนถนนราชดำเนิน-ศิลปะบาทวิถี, โครงการภาพศิลปะคัทเอาต์การเมืองเดือนตุลา, โครงการค่าย 14 ตุลา, โครงการเดินชมเมือง, โครงการผลิตเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ของมูลนิธิ 14 ตุลา, โครงการประกวดวาดภาพและจัดแสดงนิทรรศการศิลปะเด็กและเยาวชน, โครงการห้องเรียนประชาธิปไตย, โครงการประกวดเรียงความส่งเสริมประชาธิปไตย และอื่น ๆ

เป็นความพยายามในการขับเคลื่อนให้ “มรดก 14 ตุลา” สลายเส้นแบ่งที่เคยถูกตีกรอบและครอบครองไว้โดยกลุ่มคนเดือนตุลา เพื่อสื่อความหมายให้เห็นถึงมิติความหมายของ “เสรีภาพ” และ “วิถีการต่อสู้” ในความเป็น “มรดก 14 ตุลา” ทั้งที่อยู่ในรูปกิจกรรม โครงการต่าง ๆ สื่อสิ่งพิมพ์ที่มูลนิธิ 14 ตุลาดำเนินการเองหรือร่วมมือกับองค์กรภายนอกในรูปแบบอื่น รวมถึงการให้เข้าพื้นที่จัดกิจกรรมหรืออนุเคราะห์การใช้พื้นที่ ซึ่งนอกเหนือไปจากราคาที่ถูก บางทีฟรีไม่เก็บค่าใช้จ่ายแม้ว่าจะจอตลอดไม่ได้ “ที่เลือกมาใช้ที่นี่ทำกิจกรรมกัน โดยส่วนตัวเชื่อว่าต้องมีเหตุผลของการเลือกที่อิงกับนัยยะความหมายของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา เชื่อว่ามีนัยยะแบบนั้นอยู่แน่นอน”³⁵ และ “เป็นไปได้ที่เป็นการใช้โดยอาศัยนัยยะความหมายของสถานที่ อาศัยความหมายของ 14 ตุลา ซึ่งก็ถูกต้องที่จะอาศัยสิ่งนี้ ไม่ใช่เรื่องแปลก”³⁶ ซึ่งหลายความหมายที่ปรากฏ มิใช่การเปลี่ยนแปลงในลักษณะ “แทนที่” เบ็ดเสร็จ แต่เป็นไปในลักษณะ “ลูกผสม” หรือ “พันทาง” ระหว่างโลกทัศน์ในวาทกรรมเก่ากับใหม่

- พื้นที่ขับเคลื่อนให้เหตุการณ์ 14 ตุลาคมมีพื้นที่ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์กระแสหลักและกลายเป็น “วันสำคัญทางประวัติศาสตร์” ของชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในสมัยรัฐบาล ทักษิณ ชินวัตร สถาปนาวันที่ 14 ตุลาคมเป็นวันสำคัญของชาติ (แต่มิให้เป็นวันหยุดราชการ) โดยใช้ชื่อ “วัน 14 ตุลาประชาธิปไตย” เป็นสัญลักษณ์ในการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้ระลึกถึงประวัติศาสตร์การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่สมควรแก่การยกย่องเชิดชู³⁷ ซึ่งมูลนิธิ 14 ตุลาได้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนข้อเสนอดังกล่าวทุกปี โดย “ปี 2546 ทำได้น่าจะเป็นเพราะว่าครบรอบ 30 ปี 14 ตุลา และคนเดือนตุลาก็เป็นใหญ่เป็นโต

ในรัฐบาลชุดนั้นพอสมควร ด้วยความเป็นนักการเมืองก็มีช่องทางไป แต่รัฐบาลไม่ประกาศ ให้รัฐสภาประกาศแทน”³⁸ โดย “ไม่ได้เกิดจากมูลนิธิต้นล้าน ๆ แต่คือคนรุ่นนั้น คนรุ่น 14 ตุลาที่เข้าไปอยู่ในวงการเมืองกันค่อนข้างมาก ผลักดันผ่านทางคุณอุทัย พิมพ์ใจชน ซึ่งขณะนั้นเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร อยู่ แล้วจึงเคลื่อนไหวผ่านทางสภาผู้แทน พยายามให้คณะรัฐมนตรีลงมติว่า เป็นวันสำคัญ” ส่วนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำหนดให้วันที่ 14 ตุลาคม เป็นวันสำคัญของมหาวิทยาลัย โดยให้มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น ด้วยที่ประชุมเห็นชอบถึงพลังการต่อสู้ของมวลประชาชนและนักศึกษาที่มีพื้นฐาน ขึ้นมาจาก “รากหญ้า” ซึ่ง “มูลนิธิน่าจะเสนอเรื่องนี้เข้าทางสภามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์วันที่ 16 สิงหาคม เพื่อที่จะทำให้สังคมได้รับรู้ โดยเป็นในฐานะ ของสถาบันการศึกษาด้วย ซึ่งการเรียนรู้ทำความเข้าใจผ่านสถาบันการศึกษา จะเป็นการดึงดูดผู้คนได้ดี”³⁹ ซึ่งการทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาเป็น “วันสำคัญ ทางประวัติศาสตร์” ทั้งโดยผ่านทางรัฐบาลและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น เป็นความพยายามในการยกฐานะของเหตุการณ์ 14 ตุลาให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย เป็นรูปธรรมชัดเจนนั้น ส่วนหนึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นไปตามเรื่องเล่ากระแสหลัก ที่เป็นเสียงบริสุทธ์ ซึ่งยังไม่รวมถึงการตั้งข้อถกเถียงเรื่องการมีอยู่เบื้องหลัง บางบุคคลหรือบางสถานการณ์ กับเงื่อนไขเกี่ยวข้องที่มาของการยกย่องเชิดชู ก็ดำรงอยู่บนพื้นที่ของการต่อสู้อย่างยาวนานไม่ต่างกับการเรียกร้องอนุสรณ์ สถาน 14 ตุลาเช่นกัน ซึ่งอดีตผู้จัดการมูลนิธิมองว่า “ส่วนตัวแล้วเฉย ๆ มาก กับการประกาศให้ 14 ตุลาเป็นวันสำคัญ และเฉย ๆ มากกับการที่ให้ 14 ตุลา อยู่ในแบบเรียน เพราะว่าเมื่อทำงานมาถึงจุดหนึ่ง ทำให้เห็นแล้วว่ากระบวนการ เรียนรู้เรื่อง 14 ตุลาที่มันมีชีวิตชีวาและมีพลวัต มากกว่าการเป็นวันสำคัญหรือ การที่ไปอยู่ในตำราเรียน คือสิ่งที่ทางมูลนิธิทำมาก่อนหน้า”⁴⁰ เช่นเดียวกัน ประจักษ์ ก้องกีรติ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “ประเด็นคำถามสำคัญไม่ได้อยู่ที่ว่าอะไรอยู่ในแบบเรียนบ้าง? ประเด็นสำคัญที่เราต้องถามคืออะไรบ้างที่ไม่ อยู่ในแบบเรียน? และเพราะอะไร?”⁴¹ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการได้รับการยกย่อง เป็นวันสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการถูกบรรจุเนื้อหาในหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งกรณีหลังถูกมองทั้งในเชิงบวก ถือเป็นการได้รับการ ยอมรับความสำคัญจากภาครัฐ ด้วยเปิดโอกาสให้เหตุการณ์ 14 ตุลาเข้าสู่ การเรียนรู้ของเยาวชน ในเชิงลบมองว่าเนื้อหาในตำราของกระทรวงศึกษาฯ จะมีความเป็นทางการและอำนาจเหนือกว่าการเล่าแบบอื่น ๆ ทำให้เยาวชน จำแบบที่รัฐชำระประวัติศาสตร์และเลือกเฉพาะสิ่งที่อยากให้จำ⁴² เราปฏิเสธ

ไม่ได้ว่าทั้งสองอย่างต่างก็ส่งผลต่อการเกิดกิจกรรมและโครงการอื่น ๆ ทั้งของ มูลนิธิ 14 ตุลา อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหน่วยงาน ราชการบางส่วนเช่นกัน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มญาติวีรชน การเข้าร่วม งานวันรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาของภาคส่วนต่าง ๆ ในแต่ละปี รวมถึงกิจกรรม ในรูปแบบที่ต้องปรากฏตัวเข้าร่วมหรือเพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดของกลุ่ม ต่าง ๆ ที่ต้องการช่วงชิงพื้นที่ในการสร้างความหมายสนับสนุนกลุ่มตน

ตัวอย่างกิจกรรมและโครงการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพื้นที่ทาง สังคมเพื่อสืบสานมรดก 14 ตุลา ที่ฉายภาพส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาผ่าน “คน” และ “กิจกรรม” ตามพันธกิจ “สืบสานอุดมการณ์ 14 ตุลาและเผยแพร่ประชาธิปไตย ซึ่งหนึ่งใน พันธกิจนั้นคือ การสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ประชา- ธิปไตยและการเมืองภาคประชาชน ทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์และการพัฒนา ความรู้”⁴³ ที่การสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” แต่ละรูปแบบนี้เป็นประดิษฐกรรม ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่สามารถประจุความหมาย (coded space) โดยมี “คน” เป็นผู้กำหนด ซึ่งความหมายต่าง ๆ ของพื้นที่จะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีคิด ของคนที่มีต่อพื้นที่ในเรื่องการให้คำนิยามและจำแนกแยกแยะพื้นที่ โดยการ นำนิยามตัวตนและตำแหน่งของแต่ละคนในสังคมเข้าไปเชื่อมโยงกับพื้นที่นั้น ๆ ในสังคมด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาพื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาที่ คน- กิจกรรม-เวลา ร้อยรัดสัมพันธ์กันในแต่ละเงื่อนไขแล้วพบว่า ยังผลให้ความหมาย ตั้งต้นของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาได้ขยับเคลื่อนเลื่อนไป ก่อให้เกิดความ หลากหลายจากการตีความใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งเป้าหมายคือการเกิดกระบวนการ ทางปัญญานำทางไปสู่การเปิดพื้นที่ทางจิตใจของปัจเจก พื้นที่ทางอุดมการณ์ เพื่อทำให้ผู้คนเกิดการตั้งคำถามต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ให้กล้าที่จะเผยมุมมอง ความคิดข้างในออกมา อีกประการหนึ่งการพยายามสร้าง “พื้นที่สาธารณะ” ขึ้นหลายพื้นที่หลากหลายแพลตฟอร์ม เป็นการสร้างอาวุธที่สำคัญในการแสดงออก ถึงการต่อสู้ได้ เนื่องด้วยความสามารถในการกำหนดว่าพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ สาธารณะ และการเข้าควบคุมมันได้ แม้จะในช่วงเวลาหนึ่งก็เป็นลักษณะหนึ่ง ของการใช้อำนาจทางการเมืองเช่นกัน⁴⁴ “เพราะ 14 ตุลา จะต้องเปิดให้คน ได้ฉวยใช้แย่งชิงความหมายของมัน เพราะ 14 ตุลามันไม่ใช่ของใคร ถ้าเป็นไป ตามแนวทางของพิพิธภัณฑที่วางไว้แล้ว 14 ตุลา คือความหลากหลาย” และ “มรดกจากเหตุการณ์ 14 ตุลา หมายถึง แก่นสาร ที่คนกลุ่มต่าง ๆ หยิบยกมา ใช้ได้ตามแ่งมุมที่ตนมองเห็น กระบวนการในกิจกรรมจึงสำคัญ”⁴⁵ ไม่ต่างกับที่

ความหลากหลายก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลา ประสบผลสำเร็จ ด้วยขบวนการที่ล้มระบบเผด็จการจอม-ประกาสได้นั้นมาจากสายความคิดของคนที่แตกต่างกันมาก จากชั่วหนึ่งไปอีกชั่วหนึ่ง ตั้งแต่กษัตริย์นิยมไปจนถึงคอมมิวนิสต์ เข้ามาอยู่ขบวนการเดียวกัน⁴⁶

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ของการแย่งชิงความหมายเพื่อให้จดจำหรือลืมเลือน

แม้จะได้มาซึ่งพื้นที่ตั้งที่เคยเป็นตึก ก.ต.ป. ที่อยู่ภายใต้การนำของพันเอก ณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเผด็จการทหารที่ถูกเผาในเหตุการณ์ 14 ตุลา และมีการยอมรับอย่างเป็นทางการโดยสมเด็จพระสังฆราชที่ทรงวางศิลาฤกษ์ไว้ในเดือนตุลาคม 2518 แล้วก็ตาม แต่ด้วยอุปสรรคมากมายกว่าจะบรรจุเป้าหมาย ได้มีหลายเหตุการณ์ที่ส่อเค้าลางไปในทางที่ทำให้คิดได้ว่าภาครัฐต้องการจะทำลายความทรงจำของประชาชนในเหตุการณ์ดังกล่าว โดยพยายามยกเลิกการสร้างอนุสรณ์สถาน⁴⁷ ดังกรณีรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งขึ้นบริหารประเทศภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ได้อายุัดเงินจำนวน 4 ล้านบาท ที่เตรียมไว้สำหรับการจัดสร้างอนุสรณ์สถาน และมีมติ ครม.ให้ยกเลิกการสร้างอนุสรณ์สถานในรัฐบาลชุดถัดมา อันนำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อสู้อีกครั้ง เมื่อขบวนการนักศึกษาที่เริ่มจากสมรสนิสิตนักศึกษา 18 สถาบัน ได้เรียกร้องต่อรัฐบาล พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ให้คืนเงินพร้อมทั้งให้ดำเนินการก่อสร้างอนุสรณ์สถาน และต่อมาสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เรียกร้องต่อรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จนเป็นผลสำเร็จ แม้ว่าหลังจากนั้นจะสะดุดลงชั่วขณะภายใต้รัฐบาล รสช. แต่โครงการยังสามารถเดินหน้าต่อไปได้ ภายหลังการจัดงาน 25 ปี 14 ตุลา ใน พ.ศ. 2541 และในวาระครบรอบ 28 ปี 14 ตุลา ใน พ.ศ. 2544 อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาจึงสามารถช่วงชิงพื้นที่ความหมายกลับคืนเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภาคประชาชนได้

อีกประการหนึ่ง ด้วยข้อจำกัดพื้นที่กายภาพบางส่วนไม่สอดคล้องกับการใช้งานจริง เช่น ลานกิจกรรมชั้น 1 มีเสียงยานยนต์ที่ผ่านไปมาและฝุ่นควันปริมาณมาก ปราศจากร่มเงา ทำให้มีความร้อนสะสมปริมาณมาก ส่วนลานกิจกรรมชั้นใต้ดินก็ประสบปัญหาเรื่องถ่ายเทอากาศ เกิดน้ำขังเมื่อฝนตกหนัก เพราะไม่สามารถระบายน้ำได้ทัน จนบางครั้งน้ำไหลเข้าไปภายในห้องประชุม ส่วนการจัดนิทรรศการทั้งแบบถาวรและแบบหมุนเวียนยังไม่สามารถให้ข้อมูลได้มากนัก และไม่มีลักษณะดึงดูดคนที่สัญจรไปมาให้สนใจได้ในเชิงสารสนเทศ

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาจึงยังไม่สามารถเป็นสถานที่เชิงสัญลักษณ์ที่จะเป็น “one stop service” ที่ผู้ต้องการรู้อะไรเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สามารถเข้ามาใช้บริการได้ หรือเหตุการณ์ 14 ตุลา ยังไม่สามารถสร้างความรู้แก่คนทั่วไปได้ ซึ่งแม้จะมีข้อมูล/สิ่งของต่าง ๆ มาจัดแสดงเพิ่มขึ้นก็ตาม เพราะข้อจำกัดของการทำกันเองแบบเท่าที่จะทำได้ “ทำด้วยกำลังเงินและกำลังแรงเท่าที่มี”⁴⁸ และแม้จะเคยมีความพยายามในการขยับบทบาทของอนุสรณ์สถานให้สามารถสืบสานเจตนารมณ์ 14 ตุลาได้สมบูรณ์มากขึ้น ด้วยโครงการจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ 14 ตุลาภายใต้แนวคิด “สร้างประวัติศาสตร์ 14 ตุลาฉบับสามัญชนคนธรรมดา” เพื่อทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็น “เรื่องของคนธรรมดาที่มาจากหลากหลายความคิด ความเชื่อ แต่มีความกล้าหาญ เสียสละ ต่อสู้เพื่อเสรีภาพจากระบบเผด็จการ”⁴⁹ เป็นหมุดหมายสำคัญในช่วงชิงความหมายทางการเมืองภาคประชาชน เป็นการเมืองเชิงสัญลักษณ์ของประชาชนที่มีพลังบนถนนราชดำเนิน

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ของการแสดงพลังประชาชนเพื่อ “ประชาธิปไตย”

การเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะที่ให้ทุกคนเข้าใช้ได้ พบว่าส่วนใหญ่จะใช้ในประเด็นเกี่ยวเนื่องทางการเมืองเรื่อง “ประชาธิปไตย” ฉะนั้นการใช้พื้นที่ของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองบางกลุ่มจึงทำให้อนุสรณ์สถานและมูลนิธิฯ ถูกมองในแง่ลบ “ตอนมีทั้งเสื้อเหลืองทั้งเสื้อแดงเข้ามาใช้พื้นที่ ถูกมองว่าเอนเอียงไปข้างหนึ่ง อาจจะไปสนับสนุนเหลืองหรือแดงในความเข้าใจของคนทั่วไป ซึ่งประเด็นนี้กรรมการในมูลนิธิก็คุยกันว่าใครจะโจมตีเรา เราก็เปิด ใครจะใช้ก็ใช้ แต่ไม่ใช่เพื่อธุรกิจ ไม่ใช่การค้า ให้หมด”⁵⁰

มีคนปาขวดเข้ามา สามเดือนแรกที่เข้ามาทำงาน (ประมาณ พ.ศ. 2545) มีตะโกนด่าหน้าอนุสรณ์สถาน ยามเป็นคนรายงานพูดง่าย ๆ คือมันไม่ได้เป็นสถานที่ที่ทุกคนเห็นพ้องว่าจะต้องจดจำนะ อันนี้ก็เจอมากับตัวเอง ปาขวด จุดไฟ เผากระดาด เผาใบไม้อยู่ข้างหน้า แล้วก็หนีไป” หรือกรณี “นั่งเป็นรถกระบะมาตะโกนด่า พยายามเดินออกไปก็ขับรถหนี นั่นคือเหตุการณ์ตอนปี 2544 อาจจะเป็นเพราะเขาเกลียด 14 ตุลาหรืออะไร ตรงนี้ไม่รู้จริง ๆ เพราะไม่รู้ว่าเป็นกลุ่มไหน”⁵¹

ส่วน นื่องอบ ก็ได้รับประสบการณ์จากกลุ่มที่มาใช้พื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2553-2557 เช่นกันว่า อยู่ที่มีมูลนิธิจะได้ฟังหลายข้างหลายฝ่าย เพราะต่างก็เคยเข้ามาใช้เป็นสถานที่ประชุม ซึ่งส่วนตัวแล้วนื่องอบ “อยากให้ที่นี่เป็นแค่อนุสรณ์สถานให้คนเคารพ 14 ตุลา โดยมีภาพสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อให้คนรับรู้รับทราบว่าจะมีประชาธิปไตยต้องผ่านอะไรมาบ้าง” เท่านั้น แต่ “อาจารย์วิภา (ดาวมณี) บอกไม่ได้ 14 ตุลาคือการเมือง” อย่างช่วงเริ่มมีการแบ่งกลุ่มแบ่งสีกันมากขึ้น “หากถามว่าที่นี่มีอิทธิพลหรือไม่คงต้องมองว่าสถานที่นี้มีความหมายอะไรบางอย่าง ซึ่งชัดเจนว่าที่นี่เป็นที่ของประชาธิปไตย”⁵² อันแสดงให้เห็นว่าในแง่มุมหนึ่ง พื้นที่ตัวแทนของเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 แห่งนี้ก็ไม่ได้เป็นสถานที่ที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนทุกกลุ่มในสังคม และบางครั้งก็ถูกกระทำจากกลุ่มคนที่มีมุมมองทางความคิดที่แตกต่างออกไปเช่นกัน นอกจากนี้บุคคลที่เคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลาอย่าง “หมอเสฟที่เป็นประธานคนแรก ก็อยากให้ที่นี่เป็นสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ ให้เคารพความจริงของประวัติศาสตร์ว่ามันเกิดขึ้นจริง”⁵³ ส่วนพีจิตรซึ่งทั้งเคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลา กลุ่มญาติผู้เสียชีวิตฯ และยังเป็นผู้ที่ยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19 ที่มีประสบการณ์การหนีเข้าป่ามาแล้วกล่าวว่า “อนุสรณ์สถานเป็นเหมือนตัวแทนการเรียกร้องประชาธิปไตย เป็นที่บอกว่าที่เสียชีวิตไปนี้เพื่ออะไร”⁵⁴ พื้นที่แห่งนี้จึงเกิดกิจกรรมที่มีความหมายยิ่งยงอยู่กับ “ประชาชน” และ “ประชาธิปไตย” มาอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มคนอยากเลือกตั้งนัดรวมตัวกันเพื่อไม่ให้เลื่อนการเลือกตั้ง (ภาพที่ 6) กลุ่มประชาธิปไตยศึกษาและเครือข่ายจัดกิจกรรมประชาธิปไตยโดยมีประเด็น “จำนิว” เป็นประเด็นร้อน (ภาพที่ 7)

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ของการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้อง “สิทธิ”

“สิทธิ” เป็นสิ่งสำคัญที่เจตนารมณ์ 14 ตุลามุ่งเน้น ตั้งแต่ริเริ่มโครงการที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็นพื้นที่หนึ่งของการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้อง “สิทธิ” ให้ความสูญเสียในเหตุการณ์อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเปิดให้ทุกคนมีสิทธิในการเสนอแนวคิดและผลงานการออกแบบอนุสรณ์สถาน การสืบค้นหาตัวผู้ชนะการประกวดแบบมาสานงานต่อ “ผมเกือบไม่ได้ทำต่อแล้ว เพราะมีคนไปออกตัวว่างานนี้เขาเป็นคนประกวดแบบได้ที่ 2 เขาจะเข้าไปทำงานให้ อาจารย์โยทมก็ถูกคิดขึ้นมาว่าคนที่ได้ที่ 1 ไปอยู่ไหน”⁵⁵ การสร้าง

บน: ภาพที่ 6 กลุ่มคน
 อยากเลือกตั้ง นำโดยเอกชัย
 หงส์กังวาน นัดรวมตัวที่
 อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา
 เตรียมเดินขบวน#ไม่เลื่อน
 เลือกตั้ง ไปที่ถนนข้าวสาร
ที่มา: thapane eadsrichai,
 กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง,
 เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน
 2562, เข้าถึงได้จาก https://twitter.com/thapane_e3miti/status/1086554270495735808

ล่าง: ภาพที่ 7 กลุ่มประชา-
 ธิปไตยศึกษาและเครือข่าย
 ร่วมกันจัดกิจกรรมดนตรี
 รำลึก “วันชาติ” 24 มิถุนายน
 2475 แต่กลับต้องเรียกร้อง
 จับกุมคนทำร้าย ‘จำนวิ’
ที่มา: ประชาไท, คอนเสิร์ต
 รำลึกประชาธิปไตย, เข้าถึง
 เมื่อ 16 เมษายน 2562,
 เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2019/06/83209>

กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เปิดพื้นที่ให้ทุกคนมีสิทธิ์มีส่วนร่วม ด้วยการ
 แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ยังคงเกิดต่อเนื่องมาโดยตลอดหลายครั้ง
 หลายพื้นที่ ทั้งในระดับรากหญ้าจนถึงระดับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งมองได้ว่า
 เป็นปฏิบัติการหนึ่งในการแย่งชิงพื้นที่สื่อความหมายในระดับชาติจากภาครัฐ
 เพื่อให้ประเด็นที่ไม่เป็นธรรมถูกกลืนตรึงสิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะกรณีปัญหาที่

ภาพที่ 8 การชุมนุม 45 ปี
สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ที่
เคลื่อนขบวนประกาศ
เจตนารมณ์ที่ดินคือชีวิต-
ชูธงแก้รัฐธรรมนูญ 60
ที่มา: ประชาไท, 45 ปี
สหพันธ์ชาวนาชาวไร่,
เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน
2562, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2019/11/85197>

ถูกชุกซ่อนอยู่ในชอกหลืบมุมต่าง ๆ ของสังคมมากมายได้ถูกนำมาสื่อสารใน
พื้นที่สาธารณะ ก่อเกิดเวทีแลกเปลี่ยนทางสังคมเพื่อให้คนตัวเล็กตัวน้อยได้มี
พื้นที่ยื่น และให้สังคมได้ยินการเปล่งเสียงอันแผ่วเบาของพวกเขาบ้าง ไม่ว่าจะเป็น
เป็นความคิดเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิในความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรม สิทธิในการพัฒนา สิทธิในการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือจัดการ
ทรัพยากร สิทธิชุมชนหรือสิทธิเชิงซ้อน กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ เช่น กลุ่ม
ปฏิรูปที่ดินที่เรียกร้องสิทธิเรื่องที่ดินทำกิน โดยจัดงาน “ผืนดินเรา ที่ดินใคร”
การชุมนุมของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ เรื่องที่ดินทำกิน (ภาพที่ 8-9) ซึ่งหลายครั้ง
เสียงเหล่านี้ก็ดังขึ้นและเปล่งพลังเพียงพอที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่
ดีขึ้น ด้วยการวางบทบาทหน้าที่ของพื้นที่ที่เอื้อต่อกลุ่มคนทั้งหลายที่ถูกผลักไป
เป็น *ชนชายขอบ* ได้มีศักยภาพในการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตน
มีพื้นที่ต่อรองต่อต้านอำนาจศูนย์กลางที่ผลักดันพวกเขาไปสู่ความเป็นชายขอบ
ได้มากขึ้น เพราะมีในทุกคนจะมีศักยภาพในการเข้าถึง ครอบครอง หรือสร้าง
พื้นที่ยื่นได้เอง

ภาพที่ 9 มวลชนกลุ่มปฏิรูป
ที่ดิน นำเทพการสีดำปิด
ปาก แสดงออกเชิง
สัญลักษณ์ หลังถูก
เจ้าหน้าที่กดดันให้ยกเลิก
งาน “ผืนดินเรา
ที่ดินใคร” ที่อนุสรณ์สถาน
14 ตุลา ก่อนถูกควบคุมตัว
และปล่อยตัวในภายหลัง
ที่มา: ไทยรัฐ, ปิดปฏิรูป,
เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน
2562, เข้าถึงได้จาก
<https://www.thairath.co.th/content/463797>

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่บันทึก/ผลิตซ้ำความทรงจำเกี่ยวกับ เหตุการณ์ 14 ตุลา

“ความทรงจำ” คือปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งบางคนอาจเรียกว่า “ประสบการณ์ชีวิต” ซึ่งมีใช่เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนตัวเท่านั้น แต่เป็นชีวิตที่ผสมผสานเข้ากับครอบครัวและสังคม อันจะสร้างความหมายต่าง ๆ ขึ้นมาบอกว่าเราเป็นใครมาจากไหน อันครอบคลุมบริบทของพื้นที่และเวลาไว้เพื่อบรรจุร่องรอยของความทรงจำนั้น ที่อาจเลือกสรรบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาเป็นตัวแทนเป็นสัญลักษณ์ เช่น อาคาร ภาษา วรรณกรรม คำขวัญ อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑสถาน ศิลปวัตถุ ของที่ระลึก เพื่อตอกย้ำความทรงจำแบบซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นการสร้างทั้งพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) พื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางจิตใจ (mental space) ขึ้น อันเป็นเรื่องของการช่วงชิงการกำหนดความหมายและสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าต่อคนนั้น พื้นที่จึง “มิได้ว่างเปล่าและมีความเป็นกลาง” แต่สะท้อนถึงการดำรงอยู่ของมิติทางการเมืองเรื่องพื้นที่ที่เข้าไว้ด้วย อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาก็มีนัยหนึ่งของการเป็นพื้นที่บันทึกและผลิตซ้ำความทรงจำต่อเหตุการณ์ 14 ตุลาเช่นกัน ได้แก่

- ออกแบบสถาปัตยกรรมสูง 14 เมตร ที่ลักษณะเป็นรูปกรวยคว่ำเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณการเป็นมนุษย์ ส่วนปลายยอดกรวยที่ดูเหมือนยังสร้างไม่เสร็จนั้นแทนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย สิทธิ และเสรีภาพที่ยังต้องดำเนินต่อไป และจารึกรายชื่อผู้เสียชีวิตทั้งหมด 72 คน กับบทกวีในหัวข้อ “สิทธิเสรีภาพ” และการต่อสู้ของประชาชนของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็น

ภาพที่ 10 ส่วนจัดแสดง
นิทรรศการถาวรและ
ชั่วคราวตรงระเบียงทางเดิน
โดยรอบสถูปวีรชนเกี่ยวกับ
เหตุการณ์ 14 ตุลา 16
ที่มา: แผนผังโครงสร้าง
ของอนุสรณ์สถาน, เข้าถึง
เมื่อ 16 เมษายน 2562,
เข้าถึงได้จาก [https://
artlittersitesite.wordpr
ess.com/แผนผังโครงสร้าง
ของอนุสรณ์](https://artlittersitesite.wordpress.com/แผนผังโครงสร้างของอนุสรณ์)

การตีตราประทับกำกับความทรงจำถึงตัวผู้เสียชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัว
เหตุการณ์ 14 ตุลาอย่างแนบแน่นถาวรด้วยการใส่ความหมายที่เลือกสรรมา
ประกอบสร้างเข้าด้วยกัน

● เมื่อกาลเวลาได้นำพาสังคมให้เคลื่อนเปลี่ยนไป เรื่องราวในอดีต
บางเรื่องก็อาจตกหล่นหาย ดังนั้นการตรึงความหมายผ่านการแสดงชื่อนุสรณ์
สถาน 14 ตุลาที่แท่นด้านหน้า การระบุข้อความในแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์
การมีพื้นที่ในการจัดนิทรรศการถ่ายภาพ สิ่งของต่าง ๆ ทั้งส่วนนิทรรศการ
ถาวรชั้นบนและในห้องสมุดชั้นใต้ดิน ด้วยความตั้งใจผ่านการคัดเลือกภาพถ่าย
เนื้อหา วิธีการนำเสนอสิ่งของต่าง ๆ และการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาเรียนรู้
ตีความ หรือนำเสนอแนวคิดของตนเองที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ได้ (ภาพที่ 10)
จึงมองได้ว่า ด้านหนึ่งเป็นการนำเสนออย่างตรงไปตรงมาจากภาพตัวแทนต่าง ๆ
ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงกับความทรงจำที่ให้คุณค่าของชีวิตหรือสังคม แต่อีกด้าน
หนึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า เป็นการเลือกสรร ตัดทอน หรือจัดเรื่องราวบางส่วน
ออกไป และสร้าง “ความเป็นอื่น” ที่ต่างจากกรอบแนวคิด “มรดก 14 ตุลา”
ที่วางไว้เช่นกัน เพราะธรรมชาติของการสื่อความหมายที่ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบ
วิธีการ เทคนิคใด ๆ ก็ตาม สื่อหรือเครื่องมือที่เลือกใช้ต่างมีข้อจำกัดในการบันทึก
ถ่ายทอด และสืบต่อความทรงจำให้ดำรงอยู่ได้ในบริบทที่เงื่อนไขที่แตกต่างกัน
เช่น ภาพขนาดใหญ่สุดที่ใช้จัดแสดงเป็นภาพมวชนที่เคลื่อนตัวมาชุมนุมที่
บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ส่วนอื่น ๆ เป็นภาพที่สะท้อนถึงความสูญเสีย
การเป็นผู้ถูกกระทำ และภาพที่สื่อถึงตัวผู้กระทำ ซึ่งเป็นการติดแสดงถาวร
แต่กลับมีคำบรรยายประกอบตรึงความหมายอยู่น้อยมาก บางโอกาสจะมี
ชุดบอร์ดแสดงข้อมูลแบบเคลื่อนย้ายได้มาจัดวางในพื้นที่เพิ่มเติมบางช่วงเวลา
เนื้อหาแสดงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เน้นการบรรยายผ่านตัวหนังสือเป็นหลัก
โดยมีภาพถ่ายกับแผนที่ประกอบ ทำให้ผู้สร้างบทสนทนาเกี่ยวกับภาพและสิ่งของ
ได้ในระดับที่แตกต่างกันไป ส่วนการนำภาพถ่ายเหตุการณ์มาทำเป็นสินค้า
คือ แสตมป์ในวาระครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516⁵⁶ มุมหนึ่ง
มองได้ว่าก็มีฐานะเป็นภาพตัวแทนเพื่อรื้อฟื้นส่วนหนึ่งของความทรงจำผ่าน
ภาพจำตัวเหตุการณ์บางภาพในอดีตที่ถูกคัดสรรมาเป็นสินค้า ซึ่งใครจะเป็น
ผู้ซื้อไปด้วยเหตุผลอันใดนั้น จำนวนหนึ่งน่าจะด้วยเป็นพื้นที่ของความทรงจำ
บางประการที่ต้องการบริโภคซ้ำด้วย (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 แสตมป์
คอลเลกชันพิเศษ ในวาระ
ครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์
14 ตุลาคม 2516 เป็นทั้ง
การผลิตซ้ำความทรงจำ
เหตุการณ์ 14 ตุลาและการ
ทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลา
กลายเป็นสินค้าด้วย
ที่มา: มุลนิธิ 14 ตุลา,
แสตมป์คอลเลกชันพิเศษ,
เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน
2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.14tula.com/stamp14tula.pdf>

- พื้นที่ปฏิบัติการของอนุสรณ์สถาน มีการสร้าง นำเสนอ หรือเปิดพื้นที่ให้กิจกรรมกับโครงการต่าง ๆ ที่มีประเด็นเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ 14 ตุลา หรือเจตนารมณ์ 14 ตุลาเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมีมิติความสัมพันธ์ของคน-กิจกรรม-พื้นที่-เวลา ที่กำลังเกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาเหล่านั้น รวมถึงสารที่สื่อเข้าสู่การรับรู้ กระบวนการตีความ เมื่อผ่านประสบการณ์ของผู้รับสารแล้ว พื้นที่เชิงความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ทำหน้าที่กระตุ้นเตือน รื้อฟื้น หรือสร้างพื้นที่ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาให้เริ่มขึ้นอีกครั้งและอีกครั้งต่อไป ที่อาจเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของมิติความสัมพันธ์อันเกิดจากการได้ทำกิจกรรม การอยู่ในเหตุการณ์ หรือการเผชิญชะตากรรมรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในลักษณะปัจเจกและร่วมกัน จะทำหน้าที่หลอมรวมพวกเขาเหล่านี้ไว้ จนเกิดเป็นพื้นที่ทางสังคมขึ้นในเชิงของภาพลักษณ์และอุดมคติของ “เหตุการณ์ 14 ตุลา” ที่บันทึกและ/หรือผลิตซ้ำในพื้นที่ความทรงจำหนึ่งในแต่ละเงื่อนไขแต่ละช่วงเวลาได้

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่รำลึกถึงบุคคลอันเป็นที่รัก

หากภาพถ่ายทำหน้าที่เล่าเรื่องได้ การสลักชื่อของผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 14 ตุลาคมบนอิฐแต่ละแผ่นที่ติดตั้งเป็นผืนดำนอกก็ทำหน้าที่ไม่ต่างกันนัก พวกเขาเป็นใคร ทำอะไร อยู่ตรงไหนในเหตุการณ์จึงประสบจุดจบเดียวกัน คือ “ความตาย” นั้นน่าจะเป็นคำถามที่เกิดขึ้นในใจของผู้พบเห็นเมื่อมาเยี่ยมชมและอ่านตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ ซึ่งแน่นอนว่าทุกคนล้วนเป็นที่รักของคนในครอบครัว ชุมชน หรือสังคมหนึ่งที่มีความทรงจำร่วมกัน หากอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็นพื้นที่รำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลา สถาปัตยกรรมก็เป็นพื้นที่รำลึกที่สังคมมีต่อบุคคลที่ปรากฏชื่อเหล่านี้ (หมายรวมถึงผู้สูญเสียคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้จากกันด้วยความตายเช่นกัน) และแผ่นอิฐแต่ละแผ่นที่สลักชื่อวีรชนแต่ละคนก็ทำหน้าที่ไม่ต่างจากธาตุบรรจุอัฐิที่วัด โศกเก็บเฝ้ากระดูกที่วางไว้บนหิ้งที่บ้าน

หรือภาพถ่ายผู้เสียชีวิตบนผนังบ้าน ด้วยเป็นสัญลักษณ์แทนความรัก ความคิดถึง ความทรงจำต่อบุคคลอันเป็นที่รัก เพียงแต่สิ่งรำลึกที่เป็นตัวแทนแต่ละอย่าง อยู่ต่างสถานที่กัน ในพื้นที่ส่วนตัว กึ่งส่วนตัว กึ่งสาธารณะหรือพื้นที่สาธารณะ อยู่ใกล้มองเห็นได้ทุกวันหรืออยู่ไกลต้องเดินทางไปหา ซึ่งไม่ว่าพื้นที่กายภาพที่รองรับจะแตกต่างกัน แต่ในมิติพื้นที่ทางจิตใจของปัจเจกแล้วความรักถึงยังดำรงอยู่ไม่ต่างกัน เช่นเดียวกับพิธีกรรมการกราบไหว้ ทำบุญ ให้กับผู้เสียชีวิต ทั้งกระทำโดยส่วนตัวหรือเข้าร่วมในงานรำลึก 14 ตุลาแต่ละปี ก็เป็นพื้นที่รำลึกอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งหลอมรวมเอาพื้นที่กายภาพ พื้นที่ทางจิตใจและพื้นที่ทางสังคมเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการจัดงานงานรำลึก 14 ตุลาประจำปีที่ผ่านมา ณ สถานที่ 14 ตุลา นอกจากวีรชนจะถูกรำลึกผ่านพิธีกรรมด้วยการมาร่วมปรากฏตัวในงาน การส่งพวงหรีด การกล่าวคำสดุดี จากทั้งฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายค้าน สถาบันองค์กรต่าง ๆ หรือผู้เกี่ยวข้องแบบไม่ซ้ำหน้าหรือที่เป็นหน้าเดิม แต่กลุ่มคนที่ปรากฏในงานทุกครั้งจะมีกลุ่มของญาติที่มาร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้วีรชน ช่วงเวลาที่พิธีกรรมเกิดขึ้นจึงเป็นเสมือนพื้นที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตายและผู้มีชีวิต (ภาพที่ 12-13) ขณะที่ภาพถ่ายผู้เสียชีวิตที่ถูกนำมาตั้งเรียงกันเป็นแถวเป็นเสมือนการแสดงพื้นที่ทางสังคมที่ร้อยรัดความสัมพันธ์ของกลุ่มญาติวีรชนเข้าไว้ด้วยกันโดยผู้อันเป็นที่รักที่ร่วมชะตากรรมเดียวกัน ไม่ต่างกับการพบปะสนทนาโต้ถามสารทุกข์สุกดิบกันแบบซึ่งหน้า ที่ทำให้กลุ่มญาติได้มีโอกาสก้าวข้ามกาลเวลาไปสัมพันธ์กับผู้จากไปอีกครั้ง รวมถึงสามารถสร้างความหมายให้สังคมได้รำลึกถึงด้วยการกำกับความหมายร่วมที่หน้าภาพถ่าย วีรชนในวาระสำคัญ เช่น พ.ศ. 2562 เขียนข้อความ “วีรชนคนกล้า รวมศรัทธา และความฝัน ร่วมฝ่าฟัน เสรีภาพนั้น เพื่อปวงชน” และ “ประชาธิปไตยกว่าจะได้มา ต้องแลกด้วยเลือด เนื้อ ชีวิต” ซึ่งเป็นการเลือกหยิบบางฉาก/บางตอนของอดีตอันเป็นประเด็นของเหตุการณ์ มาทำหน้าที่ตรึงความหมายให้กับบุคคลอันเป็นที่รักเพิ่มเติม นัยยะหนึ่งเป็นการสร้างพื้นที่รำลึกที่เป็นตัวแทนได้ทั้ง 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่พิเศษซึ่งเป็นปริณิชนของความศรัทธา ความรัก ความเสียสละของวีรชนและเครือญาติ

บน: ภาพที่ 12 พิธีกรรม
กล่าวสดุดีและวางพวงหรีด
จากผู้แทนจากที่ต่าง ๆ ที่มา
ร่วมงานรำลึกเหตุการณ์
14 ตุลา ปี 2562
ล่าง: ภาพที่ 13 พิธีกรรม
พื้นที่เชื่อมโยงวีรชน
ผู้เสียชีวิตกับเครือญาติ
ที่มา: spring news, รำลึก
ครบรอบ 46 ปี เหตุการณ์
14 ตุลาคม 2562, เข้าถึง
เมื่อ 20 เมษายน 2562,
เข้าถึงได้จาก [https://
www.springnews.co.th/
politics/557740](https://www.springnews.co.th/politics/557740)

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่เรียกร้อง “เงินมรดก” กับ “การเมือง เรื่องพื้นที่” ของการแสวงหาผลประโยชน์

กว่า “คนธรรมดา” ซึ่งเป็นผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 14 ตุลาจะได้รับการยกย่อง
เป็น “วีรชน” ของชาติ ก็ต้องผ่านข้อติดขัดต่าง ๆ นับตั้งแต่การกำหนดวันและ
สถานที่พระราชทานเพลิงศพ การหลีกเลี่ยงคำว่า “วีรชน” ในคำสดุดีฯ แม้ว่า
ในด้านหนึ่งจะได้รับการยกย่องจากรัฐบาลว่า “อุทิศชีวิตแล้วเพื่อระบอบประชาธิปไตย
และเพื่อประเทศชาติ ประชาชนชาวไทยจะจารึกไว้ในความเสียสละของ

ท่านเหล่านี้ไว้มีรู้ลืม”⁵⁷ ก็ตาม แต่คำว่า “วีรชน” ก็ได้นำมาซึ่งการช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อญาติวีรชนด้านการสงเคราะห์ที่มูลนิธิ 14 ตุลาเกี่ยวข้องในส่วนของการให้สถานที่ทำงาน และพบปะประชุมกันของกลุ่มญาติเพื่อดำเนินการเรื่องเงินสงเคราะห์ แต่มีได้ข้องเกี่ยวในเรื่องการเรียกร้อง โดยระหว่างทั้งสองมิได้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันแต่อย่างใด มีระยะห่างกันระดับหนึ่ง (เว้นแต่มีตัวแทนในกลุ่มญาติเพียง 2-3 คนที่เคยเข้ามาเป็นกรรมการในมูลนิธิฯ) “ก็เห็นว่ามิช่วยเหลือดูแลกันอยู่...ตอนได้เงินสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาล ตรงนี้เราเข้าไปยุ่งอะไรไม่ได้ ไม่ควร และทางกลุ่มญาติเองก็ไม่เคยถามหรือปรึกษา”⁵⁸ และ “เขาไม่ได้มีความตื่นตัวทางการเมือง เขาต้องทำมาหากินก็แค่มารับเงินซึ่งไม่ได้มีอะไรมากมาย เจอกันก็ไม่ได้อะไรกัน...อีกปัญหาคือคนที่มารับเงินก็ยังไม่หมด มีคนมาบอกว่าเป็นญาติขึ้นอีก นี่คือความยุ่งยาก...หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาแล้วเขาก็ไม่เคยร่วมอะไรทางการเมืองเลย”⁵⁹

อีกประการคือมีประเด็นการแสวงหาผลประโยชน์บนพื้นที่โดยรอบอนุสรณ์สถานอย่างการตั้งขายสลากและคิวรถตู้ “มีญาติไปทักท้วงว่าตรงนี้ขายตรงนั้นขายแล้วเก็บผลประโยชน์กัน ไม่อยากไปยุ่ง แต่เวลามีเรื่องขึ้นมาเลยเป็นเรื่องเป็นราวกัน หน่วยเทศกิจมารื้อทั้งก็มารื้อให้ให้ช่วย”⁶⁰ และ “กรรมการกลุ่มญาติบางคนเอาที่ไปให้คนอื่นเช่าต่อ ได้เคยไปถามคนขายและได้รับคำตอบว่าจ่ายเงินให้บางคน...คำถามคือกรรมการญาติทั้งหมดทราบหรือไม่...ทำวิธีการแบบนี้ ทางมูลนิธิก็พูดไม่ออก”⁶¹ ทำให้เห็นว่าแม้ในกลุ่มญาติวีรชนเองก็มีความขัดแย้งภายในด้วย รวมถึงหากย้อนกลับไปที่การได้มาซึ่งแปลงที่ดินในการสร้างอนุสรณ์สถาน ก็พบว่าอุปสรรคใหญ่สำคัญคือเรื่องการแย่งชิงผลประโยชน์เช่นกัน เพราะเป็นที่กรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่มีการให้เช่าขายสลากรัฐบาล “ไม่ได้มีการเช่า แต่เป็นการแอบอ้าง อุบอหิบัติ้ะท่านองนั้น ผลประโยชน์ตกเป็นของใครไม่รู้” และ “หลังจากที่ทรัพย์สินให้มาแล้วพวกขายลอตเตอรี่ไม่ยอมออก แบบทั้งรายเล็กรายใหญ่ รายใหญ่ดูเหมือนจะเป็นเจ้าพ่อ เป็น ส.ส.ทางเพชรบุรี...รายได้เดือนหนึ่งหลายตังค์ เขาเคยเสนอว่าจะให้เดือนละ 2 ล้าน ยอมให้เขาขายลอตเตอรี่อยู่บนนั้น”⁶² ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการใช้งานในพื้นที่แล้วได้สะท้อนถึงความเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่มี “การเมืองเรื่องพื้นที่” ดำรงอยู่ควบคู่กันมาโดยตลอด ซึ่งรวมถึงภายในมูลนิธิ 14 ตุลาเองด้วย

“มีอยู่ครั้งหนึ่งที่หนังสือปาฐกถาจะโดนแบน แต่ยืนยันว่าไม่ยอม คือเรื่องก้าวให้พ้น 14 ตุลา ของธงชัย วินิจจะกุล ซึ่งต้องพิมพ์กันใหม่ สองครั้ง...แอบยกไปให้คนอื่นแจกให้...คนที่แบนคือกรรมการมูลนิธิเอง ด้วยเห็นว่ามียางคำ บางประโยค มีเนื้อหาที่กลัวว่าจะไปตกหรือไปเหยียบใครทางการเมือง...ซึ่งตรงนี้ถือว่ากรรมการไม่เอา 14 ตุลามาใช้ให้หนักแน่นเพียงพอ ถึงตัดสินใจเซ็นเซอร์ตัวเอง”⁶³

แสดงให้เห็นว่าแม้แต่การให้ความหมายกับ “มรดก 14 ตุลา” เอง ก็มีระดับของความสับสนโหล ขึ้นอยู่กับการนำมาใช้ประโยชน์ตามความเข้มข้น ในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารมูลนิธิฯ แต่ละชุดด้วย

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่หล่อหลอมและพัฒนาบุคลากรใน มูลนิธิ 14 ตุลา

การทำงานในองค์กรมูลนิธิ 14 ตุลาเองก็ได้สร้างประสบการณ์หล่อหลอมการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตให้กับทีมงานเช่นกัน ทำให้น้องอับบัวร์ตานั้นได้ซึมซับความหมาย เรียนรู้ชีวิต และ “ได้เพื่อนจากที่นี่เยอะมาก ไม่ว่าจะเป็นสี่เหลืงสีแดง คนจน คนรวย...ที่นี่เป็นความผูกพัน คือให้โอกาสมาก ไม่เช่นนั้นก็เป็นเด็กบ้านนอกคอกนา”⁶⁴ เพราะตั้งแต่ถูกออกจากนิคมอุตสาหกรรม ถ้าไม่ได้มาทำงานที่นี่ก็คงไม่รู้เรื่องราวอะไร ทำให้ตนเปลี่ยนความคิดไปมาก จากแต่ก่อนเหมือนเด็กเลือกงานกับหลวงวัดถุนิยม อยาคนั้นอยากนี้ พอมาอยู่ที่นี่แม่เงินเดือนน้อยแค่ 6,800 บาท แต่ก็อยู่ได้ “จะเห็นมีคนลำบากกว่าอีกเยอะ ยังดีกว่าเขา” จึงรู้สึกเข้าถึงคนมากขึ้น เจอคนหลากหลาย ได้มาเห็นว่ายังมีคนที่ต้องต่อสู้เรียกร้องสิทธิที่ดินทำกิน ซึ่งคนที่มีอำนาจก็ควรจะช่วยเหลือ มูลนิธิฯ ทำให้เห็นว่าคนเริ่มมีพื้นที่ยืนมากขึ้น มีพื้นที่ให้เสวนาถกเถียงข่าว เป็นพื้นที่สาธารณะที่ส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม เป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยที่ “เป็นประชาธิปไตยที่เป็นก้อนเดียวกัน เป็นจุดหนึ่ง จุดสอง จุดสาม หรือจุดอื่น ๆ แต่ทั้งหมดคือมาใช้เพื่อสัญลักษณ์ประชาธิปไตย” ซึ่งในความหมายนี้ถือว่าเป็นเป้าหมายเดียวกัน แต่วิธีดำเนินการต่างหากที่ต่างกัน “มาที่นี่ก็คือก้อนเดียวกัน ประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพ”⁶⁵ เช่นเดียวกับ น้องปิ่น อดีตเจ้าหน้าที่รณรงค์ และแผนของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา และรัฐศาสตรมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้บอกเล่าประสบการณ์ในการทำงานว่า อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็นพื้นที่วางตัวเป็นกลางให้ทุกกลุ่มเข้ามาใช้งาน เป็นเวทีแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างและหลากหลาย “ไม่ว่าใครเป็นรัฐบาลก็มีงานที่นี่ ที่ออกไปตาเขา

ทุกอย่าง และด้วยเหตุนี้จึงอาจถูกรัฐบาลมองว่า เราไปช่วยสร้างผลกระทบให้ไปขัดเขาเขา ไปให้สถานที่ใช้ ทำให้ผู้มีอำนาจไม่พอใจ”⁶⁶ ซึ่งบ่อยครั้งอนุสรณ์สถานกับมูลนิธิเองได้รับผลกระทบจากกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตนเอง และความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นบนถนนราชดำเนิน ด้วยฐานะอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางบนถนนราชดำเนินใกล้กับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ต่างก็เป็นพื้นที่สำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง จึงได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การชุมนุมทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2548-2549 ซึ่งอนุสรณ์สถานมีลักษณะกึ่งเปิดกึ่งปิดตามสถานการณ์ เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ตัวตึกสำนักงานมีรอยกระสุนปรากฏอยู่ (กับที่หน้าต่างที่แตกและซ่อมแซมแล้วด้วย) ซึ่งวันนั้นน้องปิ่นยังคงทำงานอยู่คนเดียวบนห้องทำงานชั้นสองของตึกนี้ จึงพอมองเห็นเหตุการณ์ที่คนชุมนุมส่วนหนึ่งมาจากด้านถนนราชดำเนิน ส่วนคนเสื้อดำซึ่งไม่ทราบว่าเป็นฝ่ายไหนมาจากด้านหลังที่เป็นถนนข้างอนุสรณ์สถานทางด้านศาลเจ้าพระเสือ และเกิดการปะทะกันขึ้น ซึ่งเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นและถือว่าเป็นประสบการณ์ชีวิตครั้งสำคัญ “ก็มีคนเข้ามาหลบอยู่ข้างใน เราพยายามช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ คือช่วยคนที่บาดเจ็บเตรียมน้ำไว้ให้เผื่อว่าใครโดนแก๊สน้ำตาอาจจะได้อะมาล้างหน้าได้”⁶⁷ และที่ค่อนข้างสะเทือนใจมาก

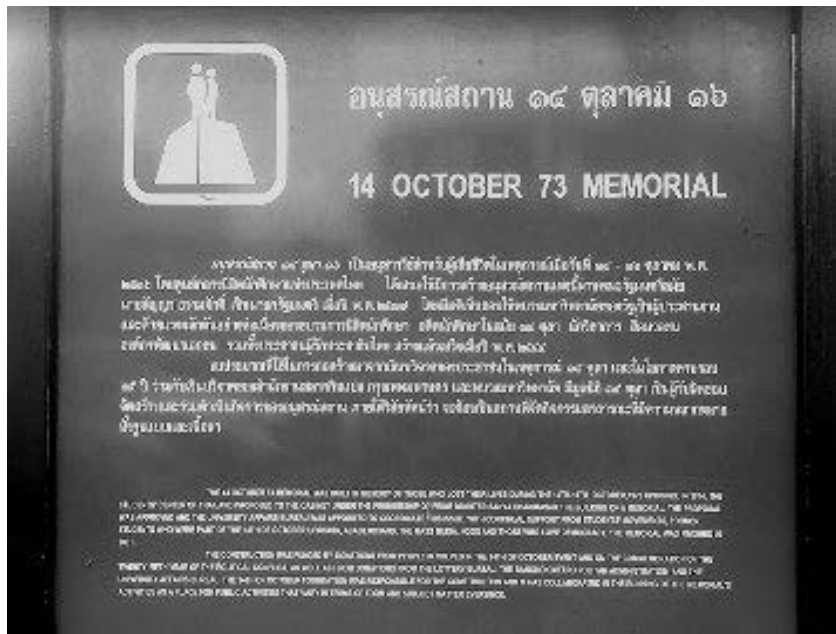
“มีป้าบางคนที่เขาเอาลูกมาด้วยก็เข้ามา ก็บอกว่าป้ามาหลบในนี้ ก่อนละกัน ฝากลูกเอาไว้ก่อน ป้าไปสู้อต่อ ป้าแกไม่ยอมเลยนะ พอเลิก ยิ่งกันป้าแกก็เอาผ้าขาวม้ามดลูกแกไว้ข้างหลัง แล้วแกบอกว่ากระถางนี้ ขอนะ แกก็ยกกระถางขึ้นทุ้ม เปรี๊ยะ แล้วก็หยิบเศษกระถางไปปาทหาร เลยบอกว่าป้าเอาลูกไว้ก่อน แกก็บอกว่า ถ้าฉันตายมันก็ไม่มีใครเลี้ยง มันก็เศร้าไปอีกแบบ”⁶⁸

ซึ่งประสบการณ์ตรงจากการเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์นี้อาจเป็นบางส่วน เสี้ยวของชีวิตที่เข้ามาสัมพันธ์กับพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง ที่บ่มเพาะการเติบโตทางความคิดและปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตบางประการ

อนุสรณ์สถาน: พื้นที่ในฐานะ “สินค้า” ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยบนถนนราชดำเนิน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย⁶⁹ ระบุว่าอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทแลนด์มาร์กและอนุสรณ์สถานในหมวดศิลปะ วัฒนธรรม แหล่งมรดก และสถาปัตยกรรม โดยประชาสัมพันธ์ผ่านการปักป้ายอธิบาย

ภาพที่ 14
ป้ายประชาสัมพันธ์อนุสรณ์
สถาน 14 ตุลาคม 2516

ไว้นบนพุดบถด้นหน้ารมณนรชด้นน (ภพทที่ 14) ส่วนการนำเสนอนใน หน้าสื่อออนไลน์มีเพียงภพปัยประชสัณพณ์ 1 ภพและแผนทที่แสดงต้งนแห่ง ทที่อยู่ แต่ไม่มีค้บรรายยใดประกอบ ส่วนการสืบค้นผ่าน Google app แบบ สุ่มชื่อและภพของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลามีควมถึในการถูกนำเสนอไม่มกนัถ แต่หกบ้อนค้ค้นหผ่าน Google Map⁷⁰ จะปรกฏสัณลัษณ์ระบุต้งนแห่ง อนุสรณ์สถาน 14 ตุลทที่มีข้อควมแนะนำหรือกล่าวถึถึงพ้นทที่แห่งน้ทังสัน 316 ข้อควม โดยมกเขียนเป็นค้บรรายยเก็ยกับประวัติควมเป็นมก ควมส้คัญ และบงส่วนมีการแทรกรูปภพทที่เจ้าของโพสตร่วมด้วย เมื่อนำมก จักกลุ่มประเด็นสาร์ทที่สื่อออกมา ในเชิงบวมองว่เป็นสถนทที่ส้คัญทง การ ประวัติศสตร์ด้นการต่อสู้ของประชชนและนัถศึภก เป็นนแห่งเรียนรู้ เก็ยกับเหตุการณ 14 ตุลทที่ขาดหยไปจกสื่อการเรียนรู้ในระบบการศึภก ของชชาติ เป็นสถนทที่แห่งการระลึถึถึง “วีรชน” เป็นพ้นทที่แห่งควมทรงจ้ก ที่ทำให้ย่อนรำลึถึถึงควมร่นร่งในเหตุการณ อันสอดคล้องกับกลุ่มภกกรรม และองค์กรทที่เข้มมาใช้พ้นทที่อย่างล่งคิต ล่งเอก พ้โก้ พ้ลหธ์ และล่งทิต ทที่ไม่เคย มองว่ทที่แห่งน้เป็นสถนทที่ท่งเท็ย เพราะคนส่วนใหญ่เพียงแวะผ่านมก ส่วนทศนคิตในเชิงลบมองว่ พ้นทที่แห่งน้ข้าดการดูแล มีสภพสภปรกเสื่อมโทรม ททำให้ไม่น่ามอง ไม่น่าสนใจ สอดคล้องกับกลุ่มนัถท่งเท็ยท่วไปอย่างพ้ใหญ่ กับลูกสวและพ้สมรกล่าว รวมถึการจรจรบริเวณด้นหน้ามกมีปัญหารถติด

มาก และมีข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ การรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของตัวอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเองมีน้อยมาก ทั้งไม่เคยสังเกตเห็น เห็นแต่ไม่ยอมเข้าไปดูและเข้าไปเดินดูเพียง 2-5 นาที รวมถึงการรู้จักหรืออ้างอิงถึงสถานที่นี้กลับถูกความเป็นตลาดขายสลากกินแบ่งรัฐบาลกลบทับ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของพี่น้า แม่ค้าส้มตำและป้ายุ้ยแม่ค้าขายลอตเตอรี่ว่าส่วนใหญ่คนมาหาซื้อสลากฯ กับขึ้นเงินกัน บางคนก็นึกว่าเป็นสถานที่ส่วนตัว

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่พึ่งทางใจ

การที่อนุสรณ์สถานมีอีกสถานะหนึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์⁷¹ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับผู้คนบางกลุ่มนั้น คุณค่าในแง่นี้เห็นชัดจากการที่บริเวณขึ้นงานประติมากรรมวีรชน 14 ตุลาซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าบริเวณอัมพจันทร์ตรงทางเข้าหลักมักมีพวงมาลัยดอกไม้ ธูปเทียน อาหารใส่จานขนาดเล็ก และของเซ่นไหว้มาวางไว้อยู่เป็นประจำ ซึ่งผู้วิจัยเองก็สังเกตเห็นหลายครั้ง (ภาพที่ 15) รวมถึงหลายคนที่ไม่เดินผ่านด้านหน้าอนุสรณ์สถานที่จะหยุดยกมือขึ้นไหว้ บางคนก็พึมพำอะไรบางอย่างร่วมด้วยก่อนเดินผ่านไป เห็นแม่ค้าที่ขายสลากกินแบ่งฯ ซึ่งมีแผงตั้งอยู่ด้านข้างนำขวดน้ำอัดลมสีแดงพร้อมกับจตุรปู 3 ดอกมาวางไว้ตรงมุมของลานด้านหน้าสถูปด้วย ซึ่งจากการพูดคุย “ป้ามาไหว้ประจำแหละ โดยเฉพาะวันที่หอยจะออกก็จะเอาน้ำแดงมาเซ่นไหว้ ให้ขายดีขายหมดแผง ก็คนขายมันเยอะอะนะ” ขณะที่ “วันที่หอยไม่ออก ก็แล้วแต่นะ ไหว้ขอเฉย ๆ บ้าง บางทีก็มีขนมเล็ก ๆ ติดมือมาไหว้”⁷² ส่วนพี่น้าแม่ค้ารถเข็นส้มตำชาวเลย ขาประจำของพ่อค้าแม่ค้ากองสลากฯ ที่มักแวะมาจอดขายในช่วงเย็น ๆ ยืนยันว่า “โอ้ย ศักดิ์สิทธิ์นะ แต่พี่ก็ไม่ได้เข้าไปขออะไรบ่อยหรอก แค่ช่วงที่มันยอดตกจริง ๆ แต่มาขายตรงนี้ก็คนเดินผ่านเยอะ ก็ขายดีนะ บางทีทำคนเดียวไม่ทันเลย”⁷³ และจากการสอบถามพี่ไผ่ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของอนุสรณ์สถาน ผู้ที่เห็นความเป็นไปของอนุสรณ์สถานอยู่ตลอดเวลา กล่าวว่า

“มีคนมากกราบไหว้ บนบานอยู่เป็นประจำ คนที่เขามีความเชื่ออย่างพ่อค้าแม่ค้าที่ขายสลากรัฐบาลอยู่ใกล้ ๆ ก็มักจะมาบนเรื่องทำมาหากิน หรืออย่างก่อนวันหอยออกจะเห็นได้ชัดว่าช่วงเช้าจะมีคนมาจตุรปูไหว้ขอพรกันมากกว่าวันปกติ หรือมีบางคนที่มีอิทธิฤทธิ์แล้วสำเร็จอย่างเคยมีแม่ค้าสลากที่ถูกรางวัลได้เงินก้อนใหญ่ก็นำเอาของมาเซ่นไหว้จำนวนมาก”⁷⁴

ภาพที่ 15 ประติมากรรม
หินอนุสรณ์วีรชนเดือนตุลา
เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการ
กราบไหว้บูชา เป็นที่พึ่งทาง
ใจให้กับกลุ่มคนที่นับถือ

ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ คือลานด้านล่าง “เวลาที่ใช้ข้างล่างที่เป็นห้องประชุมนั้น สมัยก่อนจะมีพื้นสีฟ้า แล้วมีน้ำขังอยู่ ในนั้น จำได้ว่ามีคนโยนสตางค์ลงไป แพลกดี เขาคงคิดว่าเหมือนจะให้ทานอะไร แบบนั้นกระมัง แบบที่เมืองนอก แล้วก็มีคนมาไหว้รูปปั้นข้างบน ไม่รู้ว่ามาขอ หวยหรือเปล่า”⁷⁵ ขณะที่ป่าปูนกับลุงชาวที่แม้จะต่างที่มากัน แต่การพบปะในฐานะญาติวีรชนในงานรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาหลายครั้งจึงทำให้รู้จักกัน ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า สถานที่แห่งนี้เหมือนเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกัน “ก็คิดถึงลูก มาหาเค้า ไอ้เศร้านั้นก็ยังมียู่ แต่มาแล้วก็ดีใจนะ มีคน มางานกันเยอะ”⁷⁶ และ “ป็นิ่งก็ได้มาหาลูก มาเจอเพื่อนได้คุยกันด้วย แต่ก็ไม่ได้ ยุ่งอะไรกับเค้าหรอกนะ ลุงก็อยู่ของลุง”⁷⁷ และจากการเข้าร่วมนั่งในพิธีกรรม กับกลุ่มญาติวีรชน ที่แห่งนี้ยังนำพาคนรู้จักมาพบปะกันอย่างน้อยปีละครั้ง ด้วยส่วนใหญ่รู้จักมักคุ้นกันดี ต่างแลกเปลี่ยนความเป็นไปในชีวิตกันฉันท์ญาติ มิตรเพื่อนพ้อง บางคนก็หอบหิ้วของฝากมาให้กัน ถามไถ่ถึงคนที่ไม่ได้มา นัดแนะไปทำกิจกรรมบางอย่างด้วยกัน รวมถึงสัญญาจะมาเจอกันอีกในปีหน้า และจะตามคนอื่น ๆ มาด้วย (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 16 ในงานรำลึกฯ
2562 กลุ่มญาติวีรชน
จะมีพื้นที่รวมตัวกันใน
บริเวณหนึ่ง แยกจากกลุ่ม
อื่น ๆ โดยจะพูดคุยทักทาย
ได้ถามถึงคนที่ไม่ได้มา
ให้ของที่หอบหิ้วมาฝากกัน
ที่มา: baankluay, เรียนรู้
ประวัติศาสตร์ ร่วมรำลึก
46 ปี เหตุการณ์วันมหา
วิปโยค 14 ตุลาคม 2516,
เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน
2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.baankluayonline.co/14october2516-history/>

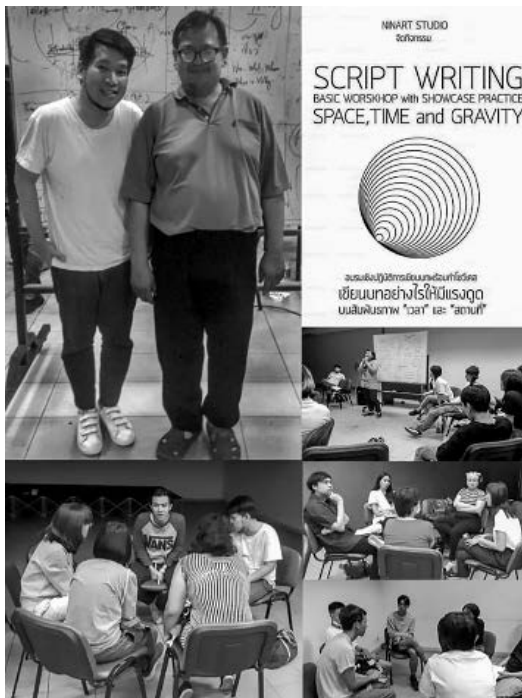
อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และ/หรือพักผ่อน หย่อนใจ

มีการจัดกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโดยมูลนิธิ 14 ตุลา เครือข่าย
สถาบันองค์กร หรือบุคคล/กลุ่มบุคคลส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ในสังคม โดยในช่วงแรก “ส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นทาง
การเมือง ซึ่งเราพยายามเชิญชนกิจกรรแบบอื่น ๆ เข้ามาก็มีน้อย นอกจาก
จัดเองโดยใช้สายสัมพันธ์”⁷⁷ ต่อมาจึงปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศิลป-
วัฒนธรรมกับเรื่องอื่น ๆ ทางสังคมที่สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น เช่น
ละครเวทีที่วาดด้วยเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว เสวนาภาวะโลกร้อนที่มอง
อย่างบูรณาการกับการบริโภคระบบทุนนิยม ระบบการเมืองการปกครองที่
เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน เรื่อง “คนเลวรักแผ่นดิน” ที่เป็นกิจกรรมรณรงค์เพื่อ
สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและสิทธิชุมชน กิจกรรมวันเด็ก การจัดอบรมทักษะต่าง ๆ
เช่น อบรมเชิงปฏิบัติการเขียนบทที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนา
ศักยภาพด้วยการเรียนรู้นอกห้องเรียนผ่านกระบวนการละคร (ภาพที่ 17)
การจัดเวทีฟอรัมเอเชียเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนักศึกษาเอเชีย เสวนา-
นิทรรศการของพันธกิจนักเขียน (ภาพที่ 18) เนื่องจาก “มีข้อวิจารณ์ใหญ่ ๆ
อยู่ข้อหนึ่ง คือว่ามันสร้างเสร็จแล้วมันเป็นสถานที่ที่ไม่สามารถให้ความรู้
ให้การศึกษาคนได้อย่างที่ควรจะเป็น สู้มาตั้ง 28 ปี”⁷⁹ จึงมีกิจกรรมส่งเสริม

การเรียนรู้การพัฒนาดนเองในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น ทั้งที่จัดขึ้นเองและ/หรือร่วมมือกับเครือข่าย เปิดพื้นที่ให้หน่วยงาน องค์กร สถาบันและบุคคลต่าง ๆ เข้ามาเช่า/ใช้พื้นที่ “เราต้องการกระจายพื้นที่ให้คนทุก ๆ กลุ่ม ทุก ๆ ฝ่ายได้ใช้งาน ซึ่งปีหนึ่ง ๆ มีเป็นร้อยองค์กรมาใช้พื้นที่”⁸⁰ ได้แก่ จัดอบรมปฏิบัติการ⁸¹ ประชุมสัมมนา เสวนา ฉายหนัง จัดค่ายเยาวชน ประกวดหนังสั้น กิจกรรมประกวดวาดภาพศิลปะ-เรียงความ กิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตยสัญจร จัดนิทรรศการ การแสดงละครและดนตรี งานออกร้านหนังสือ จัดเดินสำรวจแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์การเมือง โดย “เน้นเป้าหมายที่กลุ่มเยาวชน... หากจัดกิจกรรมแล้วสามารถสร้างคนหรือได้มา 3-5 คนก็ถือว่าดีแล้ว”⁸² ซึ่งคำว่า “เยาวชน” มีปรากฏอยู่ในหลักการของมูลนิธิอยู่แล้ว “เพราะว่า 14 ตุลา คือการลุกฮือของนักศึกษา นักเรียน”⁸³ ซึ่งไม่เพียงกิจกรรมที่มีรูปแบบชัดเจนเท่านั้น แต่การเป็นพื้นที่สร้างบทสนทนาแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ อย่างไม่เป็นทางการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เกิดขึ้นแต่ละวาระโอกาส ในสถานที่ที่แห่งนี้สร้างการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน ส่วนการเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ กรณีของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลานั้น จากการสังเกตผู้คนที่ผ่านไปมาหรือผู้คนที่อาศัยและทำมาหากินอยู่ละแวกนี้ พบว่าพฤติกรรมผู้คนที่เข้ามาใช้พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่พักจากความเหนื่อยล้า พื้นที่พักเพื่อรอคอย และพื้นที่พักผ่อน

ซ้าย: ภาพที่ 17 อบรมเชิงปฏิบัติการเขียนบทที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาศักยภาพด้วยการเรียนรู้นอกห้องเรียนผ่านกระบวนการละคร ในวันที่ 8-9 กุมภาพันธ์ 2563

ขวา: ภาพที่ 18 ละครเวทีที่วาดด้วยเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว จัดขึ้นในวันที่ 25-27 ธันวาคม 2562

หย่อนใจ เช่น นั่งคุยหรือเล่นโทรศัพท์ หลับพักผ่อน นั่งเล่น จับกลุ่มคุยกัน
 สบายๆ ตั้งวงเหล้าดื่ม อ่านหนังสือพิมพ์ นั่งจัดข้าวของที่ซื้อมา พักเหนื่อย
 พักรับประทานอาหาร วังเล่น-นั่งเล่นของเล่น พักคอยการนัดหมาย (ภาพที่ 19)
 ดังนั้นนัยความหมายหนึ่งของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา จึงเป็นทั้งแหล่งส่งเสริม
 การเรียนรู้-พัฒนาตนเอง และพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ อันเป็นการสลับพื้นที่และ
 บทบาทไปมาจากการที่พื้นที่ถูกเปิดกว้างทางกิจกรรม จึงเป็นสู่ทางในการต่อสู้
 ชว่งซึ่งความหมายเพิ่มขึ้นด้วย

ภาพที่ 19 การพักผ่อน
 หย่อนใจบริเวณด้านหน้า
 อนุสรณ์สถาน ส่วนถนน
 ด้านหลังในยามเย็นและ
 ค่ำคืน มักมีคนไร้บ้าน
 มานอนและคนบางกลุ่ม
 มายื่นขายบริการทางเพศ
ที่มา: moonfleet, อนุสรณ์
 สถาน 14 ตุลา คม 2516,
 เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน
 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=moonfleet&month=01-2011&date=08&group=179&gblog=27>

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา: พื้นที่หาเลี้ยงชีวิต/แหล่งทำกิน แหล่งอาศัย พักพิง

ช่วงกลางวันตลอดสองข้างทางของถนนซอยที่กั้นกลางระหว่างอนุสรณ์สถาน
 14 ตุลาและแหล่งขายสลากกินแบ่งรัฐบาลในตึกที่ติดกัน ในช่วงวันธรรมดา
 จะมีแผงขายสลากมาตั้งข้างประปราย เนื่องจากมีคิวรถตู้เดินทางข้ามจังหวัด
 ยึดพื้นที่จอดรออยู่ แต่ในช่วงใกล้วันออกรางวัลสลากจะมีแผงขายสลากวางขาย
 แน่นขนัด และมีผู้นิยมการเสี่ยงโชคแวะเวียนมาค้นหาเลขที่ตนต้องการกัน
 เนืองแน่น ส่วนในวันที่มีการจัดงานเกี่ยวกับประเด็นทางการเมือง การเรียกร้อง
 สิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะในวันงานรำลึก 14 ตุลา เราจะพบการรวมตัวกันของ

ร้านขายหนังสืออินดี้แนวเพื่อชีวิต ขายเสื้อยืดสกรีนคำคมเกี่ยวกับการเมือง หรือภาพศิลปินเพื่อชีวิต ขายของที่ระลึกต่าง ๆ มาตั้งขายในงานหรือบริเวณ ด้านหน้าอนุสรณ์สถานหลายร้าน ซึ่งหนังสือต่าง ๆ ที่นำมาตั้งขาย ส่วนใหญ่ ออกแนวถ่ายทอดจิตวิญญาณแห่งการต่อสู้ ปลุกเร้าจิตสำนึกทางสังคม การเมืองของประชาชน

ขณะที่บรรยากาศโดยรอบจะเปลี่ยนไปในช่วงกลางคืน โดยเฉพาะ บริเวณถนนด้านหลังอนุสรณ์สถานอันเป็นด้านหน้าของตึกมูลนิธิฯ ที่เป็นมุมมืด เราจะพบว่ามียอดเข้ามาจอดเทียบรับคนขายบริการทางเพศที่ยืนรอกันอยู่แถวนี้ ซึ่งมีทั้งที่อายุ 10 กว่าปีขึ้นไปจนถึงวัยกลางคน “เท่าที่สังเกตดูกลุ่มลูกค้าของเขา ส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่นักเที่ยวมาก เป็นแบบซีรึมมอเตอร์ไซด์มา หรือขับสามล้อ อะไรแบบนี้”⁸⁴ จากการสังเกตพบว่าช่วงหลังเลิกงานประมาณ 17.00 น. เป็นต้นไป คนกลุ่มนี้จะเริ่มมานั่งหรือยืนอยู่บริเวณด้านหลังอนุสรณ์สถานฝั่งที่ติดกับถนน ดินสอ (โดยมิได้ก้าวข้ามไปยังพื้นที่ส่วนอื่น) บางคนนำอาหารมานั่งทาน คนเดียวบ้างหรือจับกลุ่ม 2-3 คนบ้าง บางคนนั่งแต่งหน้าทำผมเพื่อรอเวลา รับแขก ซึ่งผู้ซื้อบริการมีทั้งที่ขับรถยนต์ โดยมากเป็นรถเก่าอายุประมาณ 10 ปี ขึ้นไป รถตุ๊กตุ๊กสามล้อ รถกระบะ หรือขี่มอเตอร์ไซด์มาแวะรับ เมื่อสอบถาม ต่อรองราคากันเรียบร้อยแล้วก็จะพากันเคลื่อนย้ายออกไปยังสถานที่แห่งต่อไป ตามที่ตกลงกัน นอกจากนี้บางเวลายังมีคนไร้บ้านมายืดฟุตบอลเป็นทีนอน ซึ่งเกิดจากการปิดสนามหลวง⁸⁵ ที่เมื่อสนามหลวงกลายเป็นเขตหวงห้าม จึงทำให้ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะกระจ่ายตัวออกไปโดยรอบพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ในบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นคลองหลอดอนุสาวรีย์ทหารอาสา ตรงข้าม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้สะพานปั้นเกล้า รวมถึงพื้นที่ที่อยู่ติดกับถนนราช- ดำเนินด้วย⁸⁶ ซึ่งกรณีกลุ่มคนขายบริการทางเพศและคนไร้บ้านที่เข้ามาใช้พื้นที่ บางคนเป็นผลพวงจากเหตุปัจจัยดังกล่าว ขณะที่บางคนใช้เป็นพื้นที่ประจำอยู่ ก่อนหน้านี้อีกแล้ว ปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันของคนบางกลุ่มนี้แสดงถึงมิติ ความหมายที่ผู้คนในสังคมมองแตกต่างกัน และด้านที่สลับซับซ้อนของความ เป็นมนุษย์จากคนกลุ่มหนึ่งได้สร้างความหมายใหม่ที่แฝงอยู่ในมิติทางสังคม ของการเป็นที่พักพิง บ้าน ที่ทำมาหากิน ที่พบปะเพื่อนร่วมชะตากรรมด้วย (ภาพที่ 20)

ภาพที่ 20 การค้าขาย
สลากกินแบ่งรัฐบาลใน
พื้นที่ใกล้เคียง ด้านข้าง
และด้านหน้า ทำให้สถานที่
บริเวณอนุสรณ์สถานถูก
รับรู้ในฐานะพื้นที่ขายสลาก
มากกว่า

ดังกล่าวข้างต้น จากการสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ได้ฉายภาพส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาในลักษณะ “พื้นที่สาธารณะ” อันทำให้เกิดกระบวนการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” ประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมที่ถูกประจุไว้ด้วยความหมาย (coded space) ที่มี “คน” เป็นผู้กำหนด ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนที่มีต่อพื้นที่ในเรื่องการให้คำนิยามและจำแนกแยกแยะพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคม โดยการนำนิยามตัวตนกับตำแหน่งของแต่ละคนในสังคมเข้าไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ และปฏิบัติการผ่านความสัมพันธ์ของ “คน-กิจกรรม-พื้นที่-เวลา” ในแต่ละเงื่อนไข ซึ่งส่งผลให้ความหมายตั้งต้นของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาได้ขยับเคลื่อนเลื่อนไปจากพื้นที่รำลึกถึงเหตุการณ์และผู้เสียชีวิต ไปสู่การเป็นพื้นที่สร้างสรรค์กระบวนการทางปัญญาอย่างเป็นรูปธรรมของเจตนารมณ์ 14 ตุลาที่ต้องการให้ผู้คนเกิดการตั้งคำถามต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม จึงเลือกใช้กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นกระบวนการนำทาง “มรดกจากเหตุการณ์ 14 ตุลา หมายถึง แก่นสาร ที่คนกลุ่มต่าง ๆ หยิบยกมาใช้ได้ตามแง่มุมที่ตนมองเห็น กระบวนการในกิจกรรมจึงสำคัญ”⁸⁷ เพื่อเข้าไปเปิดพื้นที่ทางจิตใจกับพื้นที่ทางอุดมการณ์ของแต่ละคนให้กล้าที่จะเผยมุมมองความคิดข้างในออกมา โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ปัจเจกชนมีพื้นที่ยืนทางการเมืองของตนเองร่วมด้วย นั่นนี้ “คน” และ “กิจกรรม” จึงเป็นกลไกสำคัญทั้งของการสร้างใหม่และ/หรือผลิตซ้ำ “มรดก 14 ตุลา” กับการเกิดความหมายอื่น ๆ ที่คนเป็นผู้กำหนดความหมายขึ้น (และถูกความหมายที่สร้างขึ้นบงการไป

พร้อม ๆ กัน) อันเนื่องมาจากภาพตัวแทนที่เป็นพื้นที่เชิงกายภาพของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาที่สร้างขึ้น ไม่อาจครอบคลุมมิติความหมายของการเป็นพื้นที่ในการรำลึกถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาและวีรชนผู้เสียชีวิตให้กับสังคมได้ ด้วยแต่ละผู้คนต่างมีประสบการณ์ต่อพื้นที่และเหตุการณ์แตกต่างหลากหลาย ประกอบกับในขณะที่พื้นที่ถูกให้คุณค่าโดยผู้คน ผู้คนเองก็ให้คุณค่าแก่คนอื่น ๆ ในสังคมเช่นเดียวกัน เพราะแต่ละคนต่างมีคุณค่าจากการมี “ตัวตนทางสังคม” “สถานภาพทางสังคม” และ “บทบาททางสังคม” ที่แตกต่างกันไป ซึ่งตัวตนทางสังคมที่แตกต่างกันของผู้คนนี้เองที่ทำให้ผู้คนมีท่าทีในการปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ และกับผู้อื่น ๆ ที่แตกต่างกันไป ดังนั้นแล้วกรณีการแสดงตัวตนในพื้นที่เชิงปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาแต่ละลักษณะ จึงส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวสร้างร่องรอยของคุณค่าและความหมายใหม่ ๆ นำไปสู่การก่อเกิดความหมายอันหลากหลาย ซึ่งจากการ “อ่าน” เพื่อหาความหมายของพื้นที่ที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มต่างเป็นผู้สร้างเรื่องเล่าและขับเคลื่อนสร้างความหมายในบริบทที่แตกต่างกัน พบว่า

ประการแรก ความหมายที่เกิดขึ้นมิได้ยึดติดกับขอบเขตของพื้นที่อย่างแน่นอนตายตัว แต่จะเป็นไปในลักษณะที่เลื่อนไหล พลัดซ้ำ สร้างใหม่ในรูปแบบของกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ทั้งที่มูลนิธิเป็นผู้กระทำการเองร่วมกับภาคีเครือข่าย หรือเป็นผู้สนับสนุนพื้นที่ทางกายภาพให้แก่ผู้ใช้งานที่สนใจทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ สำหรับกิจกรรมพบปะสังสรรค์ การพักผ่อน ประกอบพิธีการ การฉลองเทศกาล การแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนหรือองค์กรต่าง ๆ รวมถึงเป็นพื้นที่รองรับวิถีการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คนต่าง ๆ ที่แวะเวียนเข้ามาใช้พื้นที่ โดยพื้นที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองและการปกครองอย่างมีนัยสำคัญไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ตั้งแต่แรกสร้างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ก็มีนัยยะความหมายที่อิงกับสัญลักษณ์ความเป็นพื้นที่ทางการเมืองของอนุสรณ์สถานแตกต่างกันไป แสดงให้เห็นถึงอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ในโอกาสต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นจึงทำให้ความหมายและการเป็นภาพตัวแทนความคิดหรือเป็นพื้นที่ทางอุดมการณ์ของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่ประจุไว้ด้วยความหมาย เกิดภาวะของความคลุมเครือด้วยความหมายในช่วงเวลาขณะหนึ่งตกอยู่ภายใต้ชุดความคิด ความสัมพันธ์ และปฏิบัติการต่าง ๆ ของกลุ่มคนที่เข้ามาสร้างและใช้งานพื้นที่ ทับซ้อนลงไปบนความหมายเดิมอันเป็นตราประทับที่ดำรงอยู่ตั้งแต่แรกสร้าง⁸⁸

ประการที่สอง ที่ผ่านมาวาทกรรม “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” และมีความหมายของ “อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา” ผูกยึดอยู่กับพื้นที่ทางสังคมการเมือง ซึ่งไม่ใช่อาณาบริเวณที่มีเอกภาพเป็นเนื้อเดียวกัน ด้วยความหมายของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ยุคหนึ่งจะแปรเปลี่ยนเคลื่อนตัวไปตามยุคสมัย ที่ทำให้ความหมายอาจหลุดลอยออกไปจากการยึดกุมของผู้ร่วมเหตุการณ์ ซึ่งแต่ละคนก็เป็นผู้ให้ความหมายกับเหตุการณ์แตกต่างกันและไม่มีใครมีอำนาจผูกขาดความหมายในแบบที่พวกเขาต้องการได้ ทุกคนมีสิทธิต่อสู้แย้งซึ่งความหมายกัน ประกอบกับเรื่องราวของเหตุการณ์ใดก็ตามในประวัติศาสตร์ที่เรารับรู้และจดจำ ล้วนแต่ถูกเลือกมาแล้วว่ามีความหมายหรือมีคุณค่ากับชีวิตในสังคม โดยผ่านกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ถ่วงดุล และเลือกให้จดจำหรือทำให้เลือนหายไป ดังนั้น “อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา” กับ “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” ที่ต้องปรับตัวผ่านปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลาและผู้เกี่ยวข้องเริ่มแรก เป็นเสมือนองค์กรที่สร้างการผลิตซ้ำและหล่อเลี้ยงวาทกรรม “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” ให้ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา แต่ละสถานการณ์ ด้วยการคิดค้นและแสวงหาทิศทางการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” แบบต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ ซึ่งในการปรับเปลี่ยนมูลนิธิ 14 ตุลาได้สร้างกลไกการขับเคลื่อนที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาให้เกิดประสิทธิภาพ นำไปใช้งานได้ง่าย และสามารถเข้าถึงผู้คนได้ ก่อนตกผลึกและเลือกหยิบยกคำว่า “มรดก 14 ตุลา” หมายถึงการกล้า “ตั้งคำถาม” ที่จะนำไปสู่ “เสรีชน” บังเกิด และคน “ตื่น” เข้ามาสวมทับแทนที่ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นคำใดต่างมีเป้าหมายสูงสุด คือ “ประชาธิปไตย”⁸⁹ เช่นเดียวกัน รวมทั้งจะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วเมื่อพิจารณาการประกอบสร้างมรดก 14 ตุลาอย่างเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งแล้วก็มีลักษณะของ “การครอบงำความคิด” ในรูปแบบหนึ่งเช่นกัน ทั้งที่เป็นการควบคุมจากภายในของตัววาทกรรมและการควบคุมผ่านภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในแบบของมูลนิธิด้วย

บทสรุป

แม้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ยังคงได้รับการกล่าวถึงและผลิตซ้ำอยู่เสมอ แต่การรับรู้ “อดีต” ของประวัติศาสตร์เหตุการณ์มีลักษณะกว้างใหญ่เกินกว่าจะจำกัดการรับรู้ไว้ที่บริบททางการเมืองที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเชิดชูอย่างเดียวไม่ได้ ยังมีนัยยะอื่นที่สามารถแสวงหาความจริงได้จากภายในปริณิถยของข้อ

ความหมายที่นำไปใช้ประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วยความเป็นจริงพื้นที่เชิงกายภาพ ไม่อาจครอบครองมิติตามความหมายใดไว้ได้อย่างเหนียวแน่นไม่เปลี่ยนแปลง เพราะยังมีความหมายแฝงฝังอยู่ในพื้นที่ทางสังคมกับพื้นที่ทางจิตใจ อันมีผลต่อการมองและตีความวัตถุทางวัฒนธรรมแต่ละอย่าง ที่ปฏิบัติการจากกิจกรรม กับผู้คนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ด้วยจะสร้างการรับรู้และตีความตามประสบการณ์ แต่ละคนที่น่าพาไปในแต่ละช่วงเวลาด้วยบริบทเงื่อนไขแตกต่างออกไป ส่งผลให้ความหมายแรกสร้างได้ขยับเคลื่อนออกไปสู่การมองในฐานะที่เป็น “พื้นที่ผลิตซ้ำ/สร้างใหม่ของวาทกรรม 14 ตุลา” และ “ความหมายใหม่” ในบริบทเฉพาะ โดยพบว่ากรณีพื้นที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาปรากฏทั้ง *ความหมายในเชิงบวก* เช่น การเป็นพื้นที่ทางสังคมเพื่อสืบสาน “มรดก 14 ตุลา” เป็นพื้นฉากหลังและ/หรือฉากหน้าที่ถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนประชาธิปไตย เป็นพื้นที่ขับเคลื่อนสู่การทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลากลายเป็น “วันสำคัญทางประวัติศาสตร์” เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นตัวแทนประวัติศาสตร์ การต่อสู้ของประชาชน นักศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้การขาดหายไปของเหตุการณ์ จาก “ประวัติศาสตร์” การเรียนรู้ของชาติที่เล่าเรื่องราวสื่อความหมายต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม เป็นสถานที่แห่งการระลึกถึง “วีรชน” เป็นพื้นที่ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองและทางสังคม เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และที่พึงทึ่งใจ เป็นพื้นที่รำลึกและผลิตซ้ำความทรงจำเกี่ยวกับวีรชน ผู้สูญเสีย บุคคลอันเป็นที่รัก รวมถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ เป็นพื้นที่ขับเคลื่อนสู่การทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาเป็นพื้นที่ยืนในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ กระแสหลัก และกลายเป็น “วันสำคัญทางประวัติศาสตร์” ของชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นพื้นที่ของการแสดงพลังประชาชนเพื่อ “ประชาธิปไตย” เป็นพื้นที่ของการเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมและต่อสู้เรียกร้อง “สิทธิ” เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้และพัฒนาชีวิต เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ส่วนอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็น *ความหมายในเชิงลบ* เช่น เป็นพื้นที่ของการแย้งชิงความหมายเพื่อให้จดจำหรือลืมเลือน เป็นพื้นที่ของการเรียกร้อง “เงินมรดก” และ “การเมืองเรื่องพื้นที่” ของการแสวงหาผลประโยชน์ เป็นพื้นที่หาเลี้ยงชีวิต/แหล่งทำกินและแหล่งอาศัยพักพิงชั่วคราว เป็นพื้นที่เสื่อมโทรม สกปรก ไม่น่ามอง ไม่น่าสนใจ ขาดการดูแล เป็นพื้นที่ขายลอตเตอรี่ เป็นพื้นที่ขายบริการทางเพศ (บริเวณโดยรอบ) เป็นพื้นที่พักพิงของคนไร้บ้าน ทั้งนี้ด้วยแต่ละผู้คนต่างมีประสบการณ์ต่อพื้นที่และเหตุการณ์แตกต่างกัน ในขณะที่พื้นที่ถูกให้คุณค่าโดยผู้คน ผู้คนเองก็ให้คุณค่าแก่คนอื่น ๆ ในสังคม

รวมถึงคุณค่าที่ถูกกำหนดจากตัวตนทางสังคมของแต่ละคนด้วย อันส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวสร้างร่องรอยของคุณค่าและความหมายใหม่ให้กับพื้นที่เหมือนหรือต่างออกไป ที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพื้นที่ความขัดแย้งทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง อันเป็นสถานะที่ไม่สามารถตัดสินชี้ขาดได้ เพราะเป็นเรื่องที่อิงกับบริบทเป็นสำคัญ ซึ่งสิ่งที่มาพร้อมกันคือความแตกต่างหลากหลายในเชิงของการให้คุณค่า ด้วยมิใช่แค่ประเด็นเรื่องจุดยืนทางการเมืองและ/หรือ เหตุผลที่ต่างกันเท่านั้น แต่ส่วนหนึ่งมาจากแรงปรารถนาที่ต่างกัน เพราะความเป็นการเมืองมิใช่เรื่องของปัจเจกแต่ละบุคคล แต่เป็นเรื่องของการสร้างกลุ่มและอัตลักษณ์ร่วม ไม่มีสภาวะของความเป็นกลาง ด้วยการอ้างอิงหรือสร้างพื้นที่ของความเป็นกลางนั้นเป็นการขาดความเป็นกลางกับความไม่เป็นกลางในกลุ่มหรือพื้นที่อื่น ๆ เรียบร้อยแล้ว จึงสะท้อนถึงความไม่ลงรอยกันของนัยยะความหมายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วย อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาจึงสามารถอ่านความหมายได้หลายอย่าง ที่มีอาจบอกได้ว่าเป็นอะไรแน่ชัด แบบใดแบบหนึ่ง ด้วยมิติความสัมพันธ์ของผู้คนที่เข้าร่วมชุมนุม ตัวเหตุการณ์ อุดมการณ์ ชัยชนะ การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย วีรชนผู้สูญเสีย และอีกหลากหลายมิติที่ดำรงอยู่พร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกัน จึงกำหนดขอบเขตมิได้ว่าปริมณฑลความหมายของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาสิ้นสุดอยู่ตรงไหน เพราะสามารถขยายขอบเขตไปได้เรื่อย ๆ เมื่อเกิดมิติความสัมพันธ์ของผู้คน-กิจกรรม-พื้นที่-เวลาขึ้นแต่ละเงื่อนไข แต่การศึกษาในฐานะองค์รวมที่พื้นที่แห่งนี้บรรจุความหมายไว้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอนันต์กาลไว้ภายใน ความเป็นไปได้อยู่หลากหลายแบบ ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนว่าอยู่ตรงไหนและไม่มีความหมายใดที่ครอบคลุมไว้อย่างแนบแน่นเพียงอย่างเดียว

ดังนั้นการสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาเพื่อเป็น “พื้นที่” รำลึกถึงวีรชนและเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 กับเป็นสัญลักษณ์ของการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยภาคประชาชนตั้งแต่แรกสร้างนั้น แม้จะมีชื่อกำกับความหมายพื้นที่และมี “พิธีกรรม” หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นในวาระต่าง ๆ เพื่อช่วยดำรงรักษาความหมายตั้งต้นไว้ แต่การเปิดให้เป็น “พื้นที่สาธารณะ” ได้ทำให้เกิดกระบวนการสร้าง “พื้นที่ทางสังคม” ในรูปแบบต่าง ๆ ก่อให้เกิดความหมายหรือการให้คุณค่าต่อพื้นที่อย่างมิได้ถูกตรึงอยู่กับที่ ไม่ได้ยึดติดกับขอบเขตที่แน่นอนตายตัว แต่เป็นไปในลักษณะขยับเคลื่อน เลื่อนไหล ถูกผลิตซ้ำ หรือถูกสร้างใหม่ ในหลากหลายรูปแบบ จากการเป็นพื้นที่ปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เปิดกว้างซึ่งชัดเจนว่ากิจกรรมส่วนใหญ่เน้นหนักประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการ

แสดงตัวตนและการเปล่งเสียงของผู้คนนอกกระแสหลัก ด้วยเป็นกลุ่มที่ขาดพื้นที่ยืน ไม่ถูกมองเห็นหรือไม่ถูกนับไว้ว่าเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคม ที่พยายามดิ้นรนต่อสู้กับการลดทอนความเป็นมนุษย์จากการถูกกีดกันและผลักดันให้เป็นคนชายขอบในบริบทต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเพื่อแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระ ซึ่งนับนี้คือการสนับสนุนความพยายามต่อตุลกำลังของประชาชนจากภาคส่วนต่าง ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบกับพลังอำนาจรัฐชาติ เพื่อสร้างสรรค์วิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ที่ยินยอมให้กลุ่มคนที่ไม่สยบยอมต่อการควบคุมแบบเบ็ดเสร็จทางสังคมได้มีพื้นที่ยืนอย่างมีศักดิ์ศรี อันเป็นการสร้าง “ตัวเลือก” ที่แสวงหาได้ตามความเหมาะสมภายในปริณทลทางวัฒนธรรมที่จินตนาการ “ประชาธิปไตย” ภายใต้อุดมการณ์ต่อสู้ของพลังมวลชนคนธรรมดา ที่เป็นการตั้งคำถามอย่าง “มรดก 14 ตุลา” ที่เกิด “การผลิตซ้ำ” และ “สร้างใหม่” ในมิติพื้นที่ปฏิบัติการของมูลนิธิ 14 ตุลา ที่เป็นการสลับพื้นที่และบทบาทไปมา (shifting space) ให้หลากหลาย เพื่อเปิดพื้นที่ให้กว้างขึ้น เพิ่มช่องทางในการต่อสู้ช่วงชิงความหมายในการสร้างอัตลักษณ์ และปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนที่ “คนชายขอบ”⁹⁰ มีความสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์คนในองค์กร⁹¹ กับผู้เกี่ยวข้องและการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ภาคเอกสารต่าง ๆ ร่วมกับวิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาของ “งานสนาม” ดังแสดงไว้ข้างต้น ได้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านโลกทัศน์และวิธีการอธิบาย “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” มาสู่การตีความในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีใช้ “พลังศักดิ์สิทธิ์” ที่ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยการอธิบายในปริณทลแบบรวมหมู่ แต่เป็น “พลังขับเคลื่อนสังคม” ในความหมายของการมองด้วยสายตาใหม่แบบเฉพาะ “คน”/“กลุ่มคน” ที่สามารถเชื่อมโยง “มรดก 14 ตุลา” ไปสู่การสร้างประโยชน์ส่วนรวม หรือเป็นการขยับเคลื่อนจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อการรำลึกถึง (sacred space) ไปสู่พื้นที่สามัญเพื่อการขับเคลื่อนทางสังคม (profaned space) ดังสถานการณ์ทางการเมืองปัจจุบันที่กลุ่มพลังทางการเมืองจากขบวนการนักศึกษากำลังเคลื่อนไหว โดยเลือกวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2563 เป็นวันหยุดงานทั่วประเทศ และนายเทพไท เสนพงศ์ ส.ส.นครศรีธรรมราช พรรคประชาธิปัตย์ อภิปรายในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งหนึ่งว่าเห็นด้วยกับการชุมนุมของนักศึกษาและขอเรียกร้องบางข้อ โดยอ้างอิงความเกี่ยวข้องของตนเองกับเหตุการณ์ 14 ตุลา และตักเตือนรัฐบาลให้ไม่ประมาทด้วยการเทียบม็อบนักศึกษาเหมือนกับ “14 ตุลา” ที่ทำให้เห็นพลวัตของการสร้างความหมายที่โยงให้เห็นมิติความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีวิถีคิดกับบริบทและความเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่างก็มี

ความรู้สึกนึกคิดและตีความหมายทางวัฒนธรรมแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังช่วงชิงความหมาย เพื่อปรับความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ด้วย ความหมายในแต่ละช่วงเวลาจึงมีได้ ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ทั้งการแลกเปลี่ยน การผสมผสานและการครอบงำไปพร้อมกัน ด้วยสังคมมีความหลากหลาย ดำรงอยู่ด้วยกัน ในสังคมจึงมีระดับของความเป็นจริงหลายระดับซ้อนทับกันอยู่ (multiple layers of reality) อย่างมากมาย⁹² ด้วยปรากฏการณ์ทางด้าน สังคมและวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นในระนาบเดียว ขึ้นอยู่กับสัมพันธ์ภาพทาง การเมืองของกลุ่มฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นผู้เล่นในเกมต่อสู้เชิงความหมาย เพื่อสนับสนุนอำนาจของตน และขั้บเน้นให้ความหมายบางแบบยังคงมีผลอยู่ ขณะที่ความหมายแบบอื่น ๆ ถูกกละเลยหรือกดทับเอาไว้

เชิงอรรถ

¹ เกรียงศักดิ์ เซษุพัฒน์วนิช, **ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองไทย 14 ตุลาคม 2516–6 ตุลาคม 2519**, พิมพ์ครั้งที่ 4, ขาววิทย์ เกษตรศิริ และอรรถศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), 8.

² องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, **14 ตุลาคม “วันมหาปิติ”**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์, 2554), 11-54.

³ ท่ามกลางเสียงสนับสนุนจากกลุ่มผู้ผลักดันก็มีกระแสคัดค้านจากหลายกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย มีเสียงคัดค้านดังขึ้นด้วยเหตุผลต่าง ๆ. ดู สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, **ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2553. พิมพ์ในงานปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2553 14 ตุลาคม 2553), 65. เช่น เห็นว่าไม่ควรรื้อฟื้นเหตุการณ์ที่มีการฆ่าฟันกัน ไม่ควรสร้างสิ่งที่จะทำให้เกิดความบาดหมางกับทหาร ผู้เสียชีวิตหลายคนเป็นชาวบ้านธรรมดาที่ไม่ได้เรียกร้องประชาธิปไตย ทำให้ไม่ต้องการยกย่องให้เป็นวีรชนด้วย ผู้ค้าสลากที่ต้องสูญเสียพื้นที่ค้าขายมองว่าเป็นกรณี “คนตายไล่คนเป็น”.

⁴ โคทม อารียา, “จาก 28 ปี 14 ตุลา ถึง 25 ปี 6 ตุลา ประวัติศาสตร์ที่ยังรอคอยการชำระ,” **สารคดี** 17, 201 (พฤศจิกายน 2544), เข้าถึงเมื่อ 21 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.sarakadee.com/feature/2001/11/6octo.htm>

⁵ เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองทำให้โครงการหยุดชะงัก ต้องรื้อฟื้นมาเป็นระยะ ต้องมีการเสนอเรื่องผ่านคณะรัฐมนตรี 12 ยุคสมัย ตั้งแต่รัฐบาลสมัยนายกรัฐมนตรีคนที่ 12 นายสัญญา ธรรมศักดิ์ จนถึงสมัยนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยมีทั้งมติเห็นชอบและไม่เห็นชอบ เกิดการอายัดเงินที่เตรียมไว้สำหรับการจัดสร้างอนุสรณ์สถานจำนวน 4 ล้านบาทในสมัยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร โดยในรัฐบาลชุดถัดมาได้มีมติ ครม. ให้ยกเลิกการสร้าง ซึ่งต่อมาสมณิสิตนักศึกษา 18 สถาบันได้เรียกร้องให้คืนเงินในสมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ แต่มาสำเร็จในรัฐบาลพลเอก ชชาติชาย ชุณหะวัณ.

⁶ มูลนิธิ 14 ตุลา, **รู้จักอนุสรณ์สถาน**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.14tula.com/memorial.htm>

⁷ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้เคยกล่าวถึงความหมายไว้หลายครั้งหลายคราหลากหลายวาระนับจากการเกิดเหตุการณ์ว่า ประชาธิปไตย คือประชาชนเป็นนายของตัวเอง “ในแนวคิดประชาธิปไตย ไม่มีใครมีสิทธิปกครองผู้อื่นได้ เพราะทุกคนมีความเป็นพลเมืองเท่าเทียมกัน ดังนั้นการเป็นนายตัวเองจึงหมายถึงการปกครองตนเอง ซึ่งเมื่อแปลงเป็นระบอบการเมืองแล้วเท่ากับว่ารัฐบาลต้องมาจากความเห็นชอบของประชาชน ในขณะที่ประชาชนย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความต้องการของเขา”. ดู เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, **เจตนารมณ์ของเหตุการณ์ 14 ตุลา**, ปาฐกถาในงาน 40 ปี 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=TFxOoYNN_I0

⁸ ได้กำหนดทิศทาง การจัดกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ โดยมุ่งเน้น “คน” เป็นเป้าหมายสำคัญ (โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นเยาวชน) ด้วยการเสริมสร้างกระบวนการทัศนในการเรียนรู้แบบใหม่ให้กับสังคมไทย และทำให้มีความหมายต่าง ๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และบทเรียนที่ถอดได้จากเหตุการณ์กลายเป็นเรื่องราวใกล้ตัวที่ผู้คนสามารถสัมผัสจับต้องได้มากขึ้น และเชื่อมโยงกับคุณค่าที่นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้จริงในบริบทแวดล้อมปัจจุบัน.

⁹ สัมภาษณ์ พี่เอ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

¹⁰ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุลาธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

¹¹ ทั้งเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) และอีกหลายกลุ่มตั้งแต่ปี 2548-ปัจจุบันยังไม่รวมกับการเคลื่อนไหวเพื่อยึดอำนาจจากฝ่ายทหารอย่างกรณี กบฏ 26 มีนาคม 2520 การรัฐประหาร 2520 กบฏยังเติร์ก (1-3 เมษายน 2524) กบฏทหารนอกราชการ (9 กันยายน 2528) การรัฐประหาร 2534 (รสช.)

การรัฐประหาร 2549 การรัฐประหาร 2557 รวมถึงการชุมนุมประท้วงแบบแฟลชม็อบของกลุ่มนักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศเพื่อแสดงสัญลักษณ์การแสดงออกเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องจากรัฐบาลในเหตุการณ์ชุมนุมครั้งใหญ่ล่าสุดในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์-กลางเดือนมีนาคม 2563 ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ยังคงย่ำอยู่กับที่และยังคงซ้ำรอยเดิมของเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่แม้จะได้มาซึ่ง “ระบอบประชาธิปไตย” ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว แต่ประชาธิปไตยไทยก็ยังไม่สมบูรณ์ เหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่เปลี่ยนบริบทแวดล้อมทางการเมืองและอุดมการณ์.

¹² เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์นิช, **ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองไทย 14 ตุลาคม 2516–6 ตุลาคม 2519**, พิมพ์ครั้งที่ 4, ขาววิทย์ เกษตรศิริ และอึ้งอานศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), 3.

¹³ **อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.14tula.com/activity/T-14tula.pdf>

¹⁴ สัมภาษณ์ เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง, สถาปนิกผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน, 16 มีนาคม 2562.

¹⁵ นิคม จันทรวิทุร, “คำกล่าวรายงานในพิธีสมโภชนสถูปดวงวิญญาณวีรชนประชาธิปไตย ณ อนุสาวรีย์ 14 ตุลาคม,” ใน **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร มปช., มวม.** (นนทบุรี: S.B. Publishing, 2545. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร 13 พฤษภาคม 2545), 5.

¹⁶ **อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.14tula.com/activity/T-14tula.pdf>

¹⁷ มูลนิธิ 14 ตุลา, **หลักการและความหมายของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก http://www.14tula.com/memorial/memorial_1.htm.

¹⁸ สัมภาษณ์ เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง, สถาปนิกผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน, 16 มีนาคม 2562.

¹⁹ สัมภาษณ์ พีจิตร (นามสมมติ), ผู้ที่เคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลาและกลุ่มญาติผู้เสียชีวิตฯ ผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19, 2 กุมภาพันธ์ 2556.

²⁰ สัมภาษณ์ พีเอ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562 และ พีใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและற்றுญิกมูลนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

²¹ สัมภาษณ์ เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง, สถาปนิกผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน, 16 มีนาคม 2562.

²² มาลินี คัมสุภา, “นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 1.

²³ พื้นที่ทางสังคม (social space) เป็นประติสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่ประจักษ์ด้วยความหมาย (coded space) คือพื้นที่นั้นมิได้มีมิติทางด้านปริมาตรซึ่งเป็นพื้นที่กายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีมิติที่เป็นความหมายซึ่งมนุษย์เป็นผู้กำหนดแก่พื้นที่ ซึ่งความหมายต่าง ๆ ของพื้นที่นี้เป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ในเรื่องการให้ค่านิยมและจำแนกแยกแยะพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคม โดยการนำนิยามตัวตนและตำแหน่งของมนุษย์แต่ละคนในสังคมเข้าไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคม.

²⁴ มูลนิธิ 14 ตุลา, **รู้จักอนุสรณ์สถาน**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.14tula.com/memorial.htm>

²⁵ สัมภาษณ์ พีเอ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

²⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มูลนิธิ 14 ตุลา, “สถิติการใช้ห้องประชุมอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาและมูลนิธิ 14 ตุลา ปี 2545-2556” (เอกสารมูลนิธิ 14 ตุลา).

²⁷ “มรดก 14 ตุลา” ในบทความชิ้นนี้มิได้มุ่งหมายการให้ความหมายกับเหตุการณ์ในอดีตที่มีการต่อสู้ช่วงชิงดำเนินมาตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์จนถึงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ซึ่งมีผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนอย่างหลากหลาย แต่เลือกศึกษาการปฏิบัติการผ่าน “พื้นที่ ‘กลาง’ ทางสังคม” ของมูลนิธิ 14 ตุลา

โดยมี “คน” ในองค์กรเป็นตัวจักรสำคัญของการผลิตซ้ำ สร้าง สืบสาน และต่อยอดเจตนารมณ์ 14 ตุลาให้สังคมไทยรับรู้แง่มุม คุณค่า และองค์ความรู้ที่มีเรื่องเล่าบางส่วนแตกต่างออกไปจากเรื่องเล่ากระแสหลัก โดยให้ผู้คนเกิดการตั้งคำถามต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม กล้าท้าทายและปฏิเสธรระบบคุณค่าแบบอนุรักษนิยมและอำนาจนิยมดั้งเดิม ด้วยการสร้างวัฒนธรรมที่เน้นเสรีภาพทางความคิด ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางการเมืองให้กับประชาชนคนธรรมดาสามัญที่มีความหลากหลายทางความคิด แตกต่างในฐานะทางสังคม ให้เข้ามามีบทบาททางการเมือง ขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตยได้.

²⁸ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุสนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

²⁹ ขาววิทย์ เกษตรศิริ, จาก 14 ถึง 6 ตุลา: ประวัติศาสตร์การเมืองพิสดารของสยามสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2562), 3.

³⁰ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุสนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

³¹ หากพิจารณาจากตัวองค์ปาฐก จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 14 ตุลาทางใดทางหนึ่ง และหัวข้อที่นำเสนอเป็นเรื่องเกี่ยวกับภาคการเมือง ประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวภาคประชาชนในประเด็นต่าง ๆ. ดู มูสนิธิ 14 ตุลา, ปาฐกถา 14 ตุลา, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก http://www.14tula.com/activity/activity1_index.htm โดยสถานที่จัดส่วนใหญ่ใช้ห้องประชุมของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ส่วนบางปีโดยเฉพาะที่จัดพิเศษจะใช้หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์แทน.

³² สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุสนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

³⁵ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

³⁶ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุสนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

³⁷ ไม่ใช่ความพยายามที่จะให้เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อยู่ในความทรงจำของสังคมแต่อย่างใด อย่างกรณีสถานะของ “วีรชน 14 ตุลา” ก็มีความขัดแย้งกันเอง กล่าวคือในด้านหนึ่งรัฐบาลยกย่องว่าบุคคลเหล่านี้ได้ “อุทิศชีวิตแล้ว เพื่อระบอบประชาธิปไตยและเพื่อประเทศชาติ ประชาชนชาวไทยจะจารึกในความเสียสละของท่านเหล่านี้ไว้มิรู้ลืม”. และเหมือนไม่ต้องการให้คนรุ่นหลังจดจำพวกเขาได้ โดยจะถูก “ลืม” ไป ซึ่งสะท้อนผ่านข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในการกำหนดวันและสถานที่พระราชทานเพลิงศพ การหลีกเลี่ยงคำว่า “วีรชน” ในคำสดุดี ความล่าช้าและเหตุขัดข้องในการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน แม้จะมีมติเห็นชอบจากรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ในเดือนธันวาคม 2517 รวมทั้งการปฏิเสธที่จะยกย่องให้ 14 ตุลา เป็นวันสำคัญของชาติ. ดู สมิทธิ์ ฌอนมสาสนะ, บรรณาธิการ, หมายเหตุเดือนตุลา#1 ว่าด้วย 14 ตุลา รำลึก (กรุงเทพฯ: มูสนิธิ 14 ตุลา, 2552), 56, 58.

³⁸ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

³⁹ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุสนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴⁰ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, ประวัติศาสตร์เดือนตุลาฯ คนหนุ่มสาวและแบบเรียน, เข้าถึงเมื่อ 14 ตุลาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.today.line.me/th/v2/article/ประวัติศาสตร์เดือนตุลา+คนหนุ่มสาว+และแบบเรียน+ประจักษ์+ก้องกีรติ-Gp86yR>

⁴² อ่านเพิ่มเติมใน กุลธิดา สามะพุทธิ, แบบเรียน 14 ตุลา 16 (ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ) สืบทอดหรือทำลาย จิตวิญญาณเดือนตุลา, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://sarakadee.com/feature/2000/11/vote.shtml>

⁴³ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: มูสนิธิ 14 ตุลา, 2553). พิมพ์ในงานปาฐกถา 14 ตุลาประจำปี 2553 14 ตุลาคม 2553), 65.

⁴⁴ Katharyne Mitchell, “The culture of urban space,” *Urban Geography* 21, 5 (2000): 444.

⁴⁵ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴⁶ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516)” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), 408.

⁴⁷ ในที่นี้ผู้เขียนใช้ในความหมายของการล้มล้างอนุสรณ์สถานเท่ากับการลบประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516.

⁴⁸ สัมภาษณ์ น้องอบ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานของอนุสรณ์สถาน, 3 กุมภาพันธ์ 2562.

⁴⁹ มูลนิธิ 14 ตุลา, **การจัดทำนิตยสารการถวาท 14 ตุลา หอประชุมและอาคารสำนักงาน ณ. อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา ถนนราชดำเนิน** (ม.ป.ท., 2548), 4-5.

⁵⁰ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญมูลนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

⁵¹ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁵² สัมภาษณ์ น้องอบ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานของอนุสรณ์สถาน, 3 กุมภาพันธ์ 2562.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ สัมภาษณ์ พี่จิตร (นามสมมติ), ผู้ที่เคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลาและกลุ่มญาติผู้เสียชีวิตฯ ผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19, 2 กุมภาพันธ์ 2556.

⁵⁵ สัมภาษณ์ เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง, สถาปนิกผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน, 16 มีนาคม 2562.

⁵⁶ เป็น 2 ชุด คือ ชุดแรกเป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกวัน 14 ตุลา ประชาธิปไตย กับชุดที่สองเป็นแสตมป์สะสมชุด 20 ภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516.

⁵⁷ สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ, บรรณาธิการ, **หมายเหตุเดือนตุลา#1 ว่าด้วย 14 ตุลารำลึก** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2552), 58.

⁵⁸ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญมูลนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

⁵⁹ สัมภาษณ์ พี่จิตร (นามสมมติ), ผู้ที่เคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลาและกลุ่มญาติผู้เสียชีวิตฯ ผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19, 2 กุมภาพันธ์ 2556.

⁶⁰ สัมภาษณ์ น้องอบ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานของอนุสรณ์สถาน, 3 กุมภาพันธ์ 2562.

⁶¹ สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญมูลนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

⁶² สัมภาษณ์ เทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง, สถาปนิกผู้ออกแบบอนุสรณ์สถาน, 16 มีนาคม 2562.

⁶³ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁶⁴ สัมภาษณ์ น้องอบ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานของอนุสรณ์สถาน, 3 กุมภาพันธ์ 2562.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁶ สัมภาษณ์ น้องปิ่น (นามสมมติ), อดีตเจ้าหน้าที่ณรงค์และแผนของอนุสรณ์สถาน, 31 มกราคม 2562.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/อนุสรณ์สถาน-14-ตุลา-16>

⁷⁰ Google map, **อนุสรณ์ 14 ตุลา 16**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.google.com/maps/place/14+October+73+Memorial/@13.7561012,100.5001013,683m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x30e299131c877199:0x605bd327e41662ad!8m2!3d13.7567714!4d100.4991331>

⁷¹ สะท้อนว่าคนไทยไม่ได้มองพื้นที่เป็นความว่างเปล่าแต่คิดว่าในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น มีเจ้าของที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอยู่สิ่งซึ่งอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ จึงมีเจ้าของ การที่จะทำอะไรในชีวิตซึ่งอาจไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ แต่ก็สามารถบนบานบอกกล่าวขอได้ ซึ่งเมื่อสิ่งที่ขอสำเร็จก็จะมีการแก้บน.

⁷² สัมภาษณ์ ป้ายัย (นามสมมติ), แม่ค้าขายลอตเตอรี่, 1 มิถุนายน 2562.

⁷³ สัมภาษณ์ ฟีน่า (นามสมมติ), แม่ค้าส้มตำ, 2 กุมภาพันธ์ 2562.

⁷⁴ สัมภาษณ์ พี่โพ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 5 มกราคม 2562.

⁷⁵ สัมภาษณ์ พี่จิตร (นามสมมติ), ผู้ที่เคยร่วมงานกับมูลนิธิ 14 ตุลาและกลุ่มญาติผู้เสียชีวิตฯ ผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19, 2 กุมภาพันธ์ 2556.

⁷⁶ สัมภาษณ์ ป้าปุ่น (นามสมมติ), ญาติวีรชน ผู้ร่วมงานในงานรำลึก 46 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลา, 14 ตุลาคม 2562.

⁷⁷ สัมภาษณ์ ลุงขาว (นามสมมติ), ญาติวีรชน ผู้ร่วมงานในงานรำลึก 46 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลา, 14 ตุลาคม 2562.

⁷⁸ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁸¹ ดูเพิ่มเติมใน **อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/pages/อนุสาวรีย์-14-ตุลา-16/326658354165966> และ <http://www.14tula.com>

⁸² สัมภาษณ์ พี่ใหม่ (นามสมมติ), คณะกรรมการและเหรียญกมุขมูลนิธิ 14 ตุลา, 19 กุมภาพันธ์ 2562.

⁸³ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁸⁴ สัมภาษณ์ น้องปิ่น (นามสมมติ), อดีตเจ้าหน้าที่ณรงค์และแผนของอนุสรณ์สถาน, 31 มกราคม 2562.

⁸⁵ สัมภาษณ์ พี่โพ (นามสมมติ), เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 5 มกราคม 2562.

⁸⁶ มุทิตา เชื้อซ่ง, **เปิดสนามหลวงโฉมใหม่ ปิดฉาก ‘บ้าน’ คนไร้บ้าน**, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2012/02/39112>

⁸⁷ สัมภาษณ์ พี่เอ๋ (นามสมมติ), อดีตผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา, 18 กุมภาพันธ์ 2562.

⁸⁸ ดูได้จากสถิติการใช้ห้องประชุม พื้นที่ลานหน้าสภุภีรชน ปี 2545-2562 ที่บันทึกโดยมูลนิธิ 14 ตุลา รายการกลุ่มผู้ใช้งาน หัวข้อการจัดงาน ความถี่ในการใช้งาน แสดงให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่ซึ่งคนประเภทใดก็ได้ไม่ว่าจะรู้จักกันหรือไม่ เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้หลากหลายรูปแบบ.

⁸⁹ เช่น “เจตนารมณ์ 14 ตุลา” คือเจตนารมณ์เพื่อเอกราชประชาธิปไตย “มรดก 14 ตุลา” คือเจตนารมณ์ที่คัดค้านเผด็จการ คือการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจระยะยาว คือความกล้าหาญ การเสียสละเพื่อให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีของสังคม คือการเคารพในความแตกต่างระหว่างกัน ต่างมีสิทธิและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมเสมอภาคกัน คือความกล้าที่จะเผชิญหน้าและการต่อสู้กับอำนาจหรือสิ่งที่ไม่เป็นธรรม คือความต้องการสร้างประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทยให้ได้ คือมรดกของสังคมนิยม ที่เป็นปึกข้างหนึ่งที่มีมรดกทางด้านประชาธิปไตยคือเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้มากขึ้น กับอีกข้างหนึ่งคือการเรียกร้องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ คือความตื่นตัวทางการเมือง “สปิริต 14 ตุลา” คือการให้คนรู้จักตั้งคำถามในเรื่องของความเป็นธรรมในสังคม คือความกล้าหาญ ความเสียสละ เสรีภาพ ซึ่งเป็นสปิริตสากลที่ไม่มีวันตาย คือกระบวนการต่อสู้แบบประชาธิปไตย ฯลฯ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่หยิบยกขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายในวาทกรรมกระแสหลักที่แปรเปลี่ยนเคลื่อนไหวไปของการเลือกที่จะจำหรือเลือกที่จะลืม ที่เมื่อเลือกจะจำแล้วได้ให้ความหมายต่อเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ว่าอย่างไร.

⁹⁰ เป็นกลุ่มคนที่ถูกเบียดขับให้เป็นคนขายขอบด้วยระดับความสามารถทางสังคม ระดับอำนาจ ระดับโครงสร้างระดับการจัดการ ระดับอุดมการณ์ หรือระดับความเชื่อ.

⁹¹ สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของวัฒนธรรมที่เป็นวิถีคิด (way of thinking) ที่คนในองค์กรใช้อธิบายคุณค่าและการให้ความหมายต่ออุดมการณ์ของการดำรงชีวิตที่กระบวนการทำงานและการใช้ชีวิตส่วนหนึ่งร่วมกันได้สร้างสรรค์และสะสมขึ้นภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ที่เป็นการสร้างระบบคุณค่าให้ความสำคัญแก่ความเป็นธรรม ความยั่งยืนของสังคมและธรรมาภิบาลบนพื้นฐานของการเคารพส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง.

⁹² ท้ายที่สุดบทความชิ้นนี้มีใช่เป็นการนำเสนอ “ความเป็นจริง” ทั้งหมดที่ดำรงอยู่ และตระหนักว่า “ภาษา” ที่เลือกใช้กำกับเกิดจากการตีความของผู้เขียนเพียงฝ่ายเดียว ด้วยภาษาเป็นเพียงเครื่องมือ เป็น “สะพาน” ที่เชื่อมโยงโลกของการรับรู้ของมนุษย์อย่างผู้เขียนกับโลกของวัตถุและโลกของธรรมชาติที่จะศึกษาเท่านั้น “ภาษา” มีใช่เรื่องของความชัดเจน แต่เป็นเรื่องของ “ความพร่ามัว” เป็นเรื่องของ “วาทกรรม” ที่อาจกดทับ “ความเป็นอื่น” ที่ผู้เขียนอาจมองข้ามไปหรือเลือกไม่ “ปะทะ” ได้เช่นกัน ด้วยข้อจำกัดที่เกิดจาก “ความเข้าใจโลก” ในระดับปัจเจกบุคคลเอง จึงเพียง “คลี่” ให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เป็น “สัญญาณ” ของอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา กับมุลินธิ 14 ตุลา กับช่วยฉายภาพของความคิดเชิงจัดระเบียบและลำดับชั้น ภายใต้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าความหมายของ “พื้นที่” ไม่ได้เป็นอิสระจากบริบททางสังคม-วัฒนธรรม-การเมืองที่ตัวมันเองถูกผลิตขึ้นแต่อย่างใด ทุกสังคมยังคงมีการผลิตวาทกรรมหลักที่ควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดใดชุดหนึ่งหรือหลายชุดเข้ามาพลิกแพลง บิดเบือน อย่างสลับซับซ้อนและแนบเนียน เพื่อให้เราไม่รู้ตัวและมองไม่เห็นถึง อำนาจ อันตราย ความน่าเกลียดน่าสะพรึงกลัว เพื่อให้วาทกรรมหลักดำรงความเหนือกว่าด้วยการกดทับ ปิดบัง อำพราง บางสิ่งไว้ โดยการผลักดันสิ่งที่ไม่อยากนับไปสู่ “ความเป็นอื่น” เพื่อดำรงรักษาอำนาจไว้.

Bibliography

14 October Foundation. *kānchat tham nithat sakān thāwōṅ 14 tula hōprachum læ 'ākhañ samnakngān Na 'anusōṅ sathān 14 tula thanon rāt damnoēn* [Arrangement of permanent exhibitions 14 October, auditorium and office building at 14 October Memorial, Ratchadamnoen Road]. n.p., 2005

14 October Foundation. *khroṅkān phiphit-thaphan 14 tula* [14 October Museum Project]. Presentation documents to support the budget to build 14 October Museum, n.d.

_____. *koṅ cha pen...phiphitthaphan 14 Tulākhom* [Before becoming... 14 October Museum]. 14 October Foundation's documents, 2005.

_____. *pathakathā 14 tula* [Lectures 14 October]. Accessed April 20, 2019. Available from http://www.14tula.com/activity/activity1_index.htm

Aphinya Fuangfusakun. “phūnthī nai tritsatī sangkhommasāt [The area in social science theory].” *Journal of Social Sciences, Chiang Mai University* 12, 2 (2000): 65-101.

Chairat Charoensin-o-larn. *wāt kammakān phatthana: 'amnat khwāmru khwām ching 'ēkkalak læ khwāmpen 'ūn* [The development discourse: Power, knowledge, truth, identity, and otherness]. Bangkok: Wipasa Publishing House, 2000.

Charnvit Kasetsiri. *chāk 14 thung 6 tula: prawattisat kānmūāng phitsadān khōṅ Sayām samai mai* [From 14 to 6 October: The baroque political history of modern Siam]. Bangkok: Duantula Printing Company, 2019.

Foucault, Michel. “The order of discourse.” In *Untying the text: A post-structuralist reader*, 48-78. Edited by Robert Young. London: Routledge & Kegan Paul, 1981.

- Kriangsak Chetthaphatthanawanit. lamdap hētkaṇ thāṅkaṇ mūāṅ Thai 14 Tulākhom 2516-6 Tulākhom 2519. [Chronology of Thai political events 14 October 1973 to 6 October 1976]. 4th ed. Edited by Charnvit Kasetsiri and Thamrongsak Petchlertanan. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects, 2008.
- Kulatida Samaphuti. bæprian 14 tula 16 (chabap krasuāṅ suksāthikaṇ) sūpthōt rū thamlāi čhit winyān dūān tula [Textbook 14 October 16 (Ministry of education) inherit or destroy October spirit]. Accessed April 20, 2019. Available from <http://sarakadee.com/feature/2000/11/vote.shtml>
- Lefebvre, Henri. **The production of space**. Oxford: Blackwell, 1991.
- Malini Khumsupa. “nai thāṅkaṇ mūāṅ khoṅg ‘anusāwari prachāthipatai nai sangkhom Thai [Political implications of the monument to democracy in Thai society].” Master Thesis, Thammasart University. 1998.
- Mitchell, Katharyne. “The culture of urban space.” **Urban Geography** 21, 5 (2000): 443–449.
- Nikhom Chanthrawithura. kham klāo rāiṅgān nai phithi somphōsathūp dūāṅ winyān wīrachon prachāthipatai Na ‘anusāwari 14 Tulākhom [The speech of the report at the ceremony of the Great Democracy Stupa at the monument on 14 October]. In ‘anusōṅ nai ngān phraratchathan phlœṅ sop sāttā-
- čhān nikhom čanthra wi thura [Memorial book for the cremation ceremony of Professor Nikhom Chanthrawithura], 5. Nonthaburi: S.B. Publishing, 2002.
- Prajak Kongkirati. “koṅ čha thung 14 tula ... khwām khluānwai thāṅkaṇ mūāṅ watthanatham khoṅg naksuksā læ panyāchon phāitai rabōp phadetkaṇ thahan (Phō.Sō. 2506- 2516) [Before 14 October: Political, cultural movements of students and intellectuals under the military dictatorship (1963-1973)].” Master Thesis, Thammasat University, 2002.
- Samit Thanomsatsana, ed. māihēt dūān tula # nung wādūai 14 tula ramluk [Note for October# 1 on 14 October remembrance]. Bangkok: 14 October Foundation, 2009.
- “Sathiti kanchai hoṅ prachum ‘anusōṅ sathan 14 tula læ munnithi 14 tula pi 2545–2556, ‘Ēkkasān munnithi 14 tula [Statistics of the use of the meeting room of the 14 October Memorial and the 14 October Foundation 2002–2013].” 14 October Foundation’s document.
- Seksan Prasertkul. Čhettanārom khoṅg hētkaṇ 14 tula, Pāthakathā nai ngān 40 pi 14 tula phūa prachāthipatai sombūn [Intention of 14 October 1973 uprising. Speech for 40th anniversary of 14 October 1973]. Accessed April 20, 2019. Available from https://www.youtube.com/watch?v=TfXooyNN_I0

Somkiart Tangkitwanit. **khwām̄luām̄lam
thāng sētthakit kap prachāthipatai**
[Economic inequality and democracy].
Bangkok: 14 October Foundation,
2010.

Thammasat University Student Union.
14 Tulākhom wan mahāpit
[14 October: The Great day].
3rd ed. Bangkok: Sophonkanphim,
2011.

Tilden, Freeman. **Interpreting our heritage.**
3rd ed. Chapel Hill: The University
of North Carolina Press, 1977.

Websites

14 October Foundation. **lakkān læ khwām̄maī
khōng ‘anusōn sathan 14 tulā**
[Principle and meaning of the
14 October memorial]. Accessed
April 20, 2019. Available from [http://
www.14tula.com/memorial/memorial
_1.htm](http://www.14tula.com/memorial/memorial_1.htm)

———. **ru c̄hak ‘anusōn sathan** [Know the
memorial]. Accessed April 20, 2019.
Available from [http://www.14tula.
com/memorial.htm](http://www.14tula.com/memorial.htm)

Anusōn sathan 14 tulā [The 14 October
Memorial]. Accessed April 20, 2019.
Available from [http://www.14tula.
com/activity/T-14tula.pdf](http://www.14tula.com/activity/T-14tula.pdf)

Google map. **Anusōn sathan 14 tulā**
[The 14 October Memorial].
Accessed April 20, 2019. Available
from [https://www.google.com/maps/
place/14+October+73+Memorial/@13.
7561012,100.5001013,683m/data=!1e3!4m5!3m4!1s0x30e299131c87719](https://www.google.com/maps/place/14+October+73+Memorial/@13.7561012,100.5001013,683m/data=!1e3!4m5!3m4!1s0x30e299131c87719)

9:0x605bd327e41662ad!8m2!3d13.756
7714 !4d100.4991331

Khothom Areeya. “**Čhak yīsippæt pī 14 tulā**
thung yīsiphā pī hok tulā prawattisat
thī yang rō khoī kanchamra [From
28 years 14 October to 25 years
6 October that history awaits
settlement].” **Feature Magazine**
17, 201 (November 2001). Accessed
December 21, 2019. Available from
[http://www.sarakadee.com/feature/
2001/11/6octo.htm](http://www.sarakadee.com/feature/2001/11/6octo.htm)

Muthita Chuachang. **pōet sanām̄luāng chōm
mai pitchak bān khon rai bān**
[Sanam Luang opened a new look,
ending the “home” homeless
people]. Accessed April 20, 2019.
Available from [http://prachatai.com/
journal/2012/02/39112](http://prachatai.com/journal/2012/02/39112)

Prajak Kongkirati. **prawattisat dūan tulā khon
num sāo læ bæprian** [October
history of young people and
textbook]. Accessed October
14, 2019. Available from [http://
www.today.line.me/th/v2/article/
ประวัติศาสตร์เดือนตุลา+คนหนุ่มสาว+และ
แบบเรียน+ประจักษ์+ก้องเกียรติ-Gp86yR\)](http://www.today.line.me/th/v2/article/ประวัติศาสตร์เดือนตุลา+คนหนุ่มสาว+และแบบเรียน+ประจักษ์+ก้องเกียรติ-Gp86yR)

Tourism Authority of Thailand. **The 14 October
Memorial.** Accessed April 20, 2019.
Available from [https://thai.tourism
thailand.org/Attraction/อนุสรณ์สถาน-
14-ตุลา-16](https://thai.tourismthailand.org/Attraction/อนุสรณ์สถาน-14-ตุลา-16)

Interviews

Aey (pseudonym). Former Manager of the 14 October Memorial. Interview, February, 18 2019.

Ake (pseudonym). Collaborators organized by the National Crisis Group. Interview, February 2, 2013.

Jitr (pseudonym). People who have worked with October 14 Foundation and the relatives of the deceased those who attended the events of 14 October 16 and 6 October 19. Interview, February 2, 2013.

Khao (pseudonym). Relatives of heroes who participated in the 46th anniversary event on 14 October. Interview, October, 14 2019.

Kid (pseudonym). Exhibitors organized by the Millennium Institute. Interview, February, 2 2013.

Mai (pseudonym). Board of Directors and Treasurer of 14 October Foundation. Interview, February 13, 2019.

Na (pseudonym). Papaya salad female trader. Interview, February 2, 2019.

Op (pseudonym). Staff at 14 October Foundation's office. Interview, February 2, 2013 and February 3, 2019.

Pai (pseudonym). Security Guard 14 October Memorial. Interview, January 2, 2019 and January 5, 2019.

Pan (pseudonym). Former campaign official of 14 October Foundation. Interview, January, 31 2019.

Pun (pseudonym). Participants in the 46th anniversary of the 14 October. Interview, October, 14 2019.

Samorn (pseudonym). General tourist.

Interview, May 18, 2019.

Sith (pseudonym). Viewers of the exhibition inside the memorial. Interview, June 1, 2019.

Terdkiart Sakdikamduang. The architect who designed the 14 October Memorial. Interview, March 16, 2019.

Tit (pseudonym). Merchant selling books, prints and posters at the 46th anniversary of the 14 October event. Interview, October, 14 2019.

Yai (pseudonym) and daughter. General tourist. Interview, November 24, 2019.

Yui (pseudonym). Lottery merchants. Interview, June, 2 2019.